

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER

SJETTE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

J. OSKAR ANDERSEN OG **BJØRN KORNERUP**

PROFESSOR, DR. THEOL.

ARKIVAR, DR. THEOL.

FJERDE BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS G. E. C. GADS FORLAG.

1942-44.

Udvalg af Breve fra Hans Caspar Brandt i Svendborg til Christiansfeld.

Ved **Jens Holdt.**

Købmand *H. C. Brandt* i Svendborg (1753—1840) indtog i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede en vis Nøglestilling i »de gudelige Forsamlinger« paa Fyn. Han forsvarede offentligt i Øens Aviser og paa højeste Sted, overfor Prins Christian, daværende Guvernør paa Fyn, de af Myndighederne forfulgte Forsamlingsfolk og talte samtidig Kirkevækkeren Grundtvigs Sag. Han kom dermed til at danne et ikke ubetydeligt Gennemgangsled mellem overvintret luthersk Gudsfrygt og frembrydende grundtvigsk Menighedsliv.

Brandts rige kristne Personlighed er skildret af Sønnesønnen, Vartov-Præsten C. J. Brandt, i dennes Blad »Dansk Kirketidende« (Aargang 1889, Sp. 183 ff.) støttet paa Forfatterens egne Barndomsindtryk og Farfaderens efterladte Papirer, der iblandt en Skildring af hans egen Opvækkelse (optrykt hos Fr. Nygård: *Kristenliv i Danmark*, S. 154 ff.). Mindre kendt turde det være, hvor nær den aandeligt bevægede Købmand i Svendborg følte sig knyttet til den herrnhutiske Menighed i Christiansfeld ved Hertugdømmet Slesvigs Nordgrænse. Det vides, at han sendte sine Børn til Christiansfelds Kostskoler. Men det Udvalg af Breve, som hermed fremdrages af Christiansfeld-Arkivets Skjul, viser, at Hjemmet i Svendborg i udpræget Grad betragtede sig som hørende til det herrnhutiske Menighedssamfund i de danske Lande, selv om det maatte nøjes med at »bo udenfor« selve Menighedsbyen.

Den 25aarige daværende Skipper Brandts Opvækkelse i København (1778) skete i pietistiske Kredse, der førte Arven fra Sthen og Kingo og tillige fra hans eget Barn-domshjem videre. Men Væksten til kristen Mands Modenhed er foregaaet i Forbindelse med herrnhutiske Samfund, først med Brødre-Societetet i København, hvor særligt Jonathan Briants Indflydelse synes at have haft afgørende Betydning for ham, og siden med Brødre-Menigheden i Christiansfeld, hvor Familien gennem Aarene søgte sin aandelige Føde, dels ved hyppige Besøg, fortrinsvis til Festerne, og ved den altid uforglemmelige Nadverdeltagelse paa »Salen«, dels ved Læsning af Menighedens Andagtsbøger og Efterretningsblade. Det er paaviseligt fra Herrnhuterne, at Brandt har faaet sit Syn for Menighedsfællesskabets Betydning og Nødvendighed for et sundt og levende Tros- og Kirkeliv. Fra dem overtog han den bibelske Tankerække, man kan kalde det eskatologiske Menighedssyn, nemlig Oplevelsen af den opstandne Herres Atterkomst og Nærværelse i sin Menighed paa Jord, den pinselige Kirkevirkelighed, som siden Grundtvig saa historisk afgørende pegede paa herhjemme. De her for første Gang offentliggjorte Breve vil formentlig godtgøre denne historiske Sammenhæng og tillige stadfæste Sønnens Karakteristik af Farfaderen som en »baade aandeligt og legemligt kraftig Natur«. Det skal ikke overses, at det er en uskolet Lægmand, der har skrevet de her foreliggende Breve, som naturligvis aldrig har været beregnede til Offentliggørelse. De viser da ogsaa tydeligt Forfatterens begrænsede Horisont, men samtidig et stemningsrigt og gudindviet Sind; og de maa i al deres friske Umiddelbarhed og hellige Enfold siges at give et historisk værdifuldt Bidrag til Oplysning om herrnhutisk Fromhedsliv herhjemme, hvis to Svingpoler er den paafaldende stærke Syndsbekendelse og den lige saa overstrømmende Lovsangstone, baaret af et rigt Bønsliv og skabende et aktivt Missionssind.

Anledningen til Brandts Korrespondance med Christiansfeld blev givet med hans fire Børns Ophold paa Skolerne i Herrnhuterbyen. Ogsaa en vis Forretningsforbindelse fandt Sted. Hensigten med at sende Børnene til Christiansfeld var i første Linie af aandelig Art, idet man indenfor den derværende Menighedsbys klosterlige Mure ansaa dem for bedst bevarede imod Verdens Fristelser, saa derved den gode Grund for deres senere kristne Liv og evige Salighed formentlig uforstyrret kunde lægges. Brandts Børn opholdt sig paa Skolen i to Hold, først de to ældste, Rasmus *Peter* (1789—1860) fra 1795 til 1801, Karen *Sophia* (født 1790) 1799—1803, senere de to yngste, Marie Magdalene Christine *Caspara* (1803—34) 1815—18 og Søren *Christian* (1806—70) 1815—20; de to sidste blev ogsaa konfirmerede i Christiansfeld, som det paa daværende Tidspunkt var blevet Skik.

Der findes i alt 61 Brandt-Breve i Christiansfelds Skolearkiv (A. A. R. 21. b.), spændende over Tidsrummet 1799 (først med dette Aar begynder Arkivering af Skolekorrespondancen) til 1840, Aaret for den gamle Brandts Død. Der er 57 fra Brandt selv, 1 fra hans Hustru, Maria, født Schultz, 2 fra Sønnen Peter (No. 7 og 38), der i 1814 nedsatte sig som Købmand i Nyborg, og 1 fra dennes Hustru, Louise Esther, Datter af den herrnhutisksindede Provst J. F. Boesen i Vigerslev og selv Elev fra Christiansfeld. Hendes Morfader var den bekendte herrnhutiske Sognepræst i Hviding fra 1764 til 1807 Joachim Ewald, der døde som 101aarig i Christiansfeld i 1826. — Brevene er stiledede til Husfaderen og Inspektøren ved Kostskolen. De første fra Brandts Haand er affattede paa — et meget maadeligt — Tysk, eftersom Modtageren paa daværende Tidspunkt, en indvandret Tysker C. G. Dietrich, ikke forstod Dansk. Men da denne i 1801 efterfulgtes af Nordlesvigeren Sønnich Sønnichsen (født 1770 i Hellevad, død 1852 i Herrnhut, Elev i Christiansfeld 1780, Lærer 1797, Inspektør og Husfader 1801—04 og 1810—32), skrev

Brandt paa sit eget Maal, hvori hans Sjæl først ret kunde udfolde sig. Paa dette Sted offentliggøres nu et større Udvalg af Brevene, 38 i alt, idet alle paa Tysk affattede fra Brandts Haand — 7 i alt — udelades, ligesaa en Del mindre Breve — 16 i Tal —, der i det væsentlige kun indeholder Familie-, Skole- og Forretnings Anliggender. Brevene gengives med Forfatterens egen Skrivemaade; dog er der foretaget en vis Normalisering af Ordenes store og smaa Begyndelsesbogstaver og af Tegnsætningen. Mindre — uvæsentlige — Udeladelser i de enkelte Breve er kendetegnede ved en eller flere Streger. De til Forstaaelsen af Sammenhængen nødvendige Oplysninger meddeles i runde Klammer. Alle Citater fra Bibel og Salmebog, der iblandt mange fra den tyske BrødreSalmebog, er kursiverede. En Del andre Oplysninger tilføjes i Noter under Teksten.

1.

29. 11. 1801. — Min kiære Broder Sonnichsen. — Din Skrivelse med forige Post (hvorudi indlagt Brev fra Caspara¹) haver ieg rigtig modtaget. Det fornøyer min Kone og mig, at de ere allesammen vel. —

Hermed følger En Pq. i Læret mg S: S:, hvorudi ere noget Tøy til Børnene. De deri indlagte Breve fra min Kone vil vise Brugen deraf. — Til Caspara¹ maa du købe een Coralbog. Ieg ved den er vel bekostelig. Men hvad Midel der kan virke til vor Andagtes Opløftelse, anseer ieg ey at blive for dyrt betalt. Udtalige Gange er ieg bleven velsignet ved mit lidet Orgel. Ieg synger og spiller saa got som ieg kan. Omeenskiøndt at Nodebogen ikke er mig saa klar, saa har ieg dog lært adskillige mig før udbekendte Toner, og derved bleven bekiendt med mange Psalmer i den Tydsk Psalme Bog, som er mig saa ofte til stort Lys, Trøst, Veyledning og Velsignelse Nat og Dag; og alt, alt tiener mig til Gode. Herrens Navn være lovet og priiset her og i Evighed. —

Den forbiegangen Fest var mig overmaade vigtig, alle Folk var i Kirke de 2 Dage. Derefter holdtes Comedie ec., som der pleyer. *O, Gud af Himmelen see hertil.* — — — Din heng: Broder

H. C. Brandt.

¹) Datteren Sophia.

2.

13. 7. 1811. — Minne kiære Brødre i Jesu Christi Samfund. — Meget vigtigt er det mig, naar ieg her hiemme kan nyde den hellige Nadvere. Ieg føler Frelserens Nærhed og Samfund i Aanden, bliver heraf styrket, vederquæget, velsignet, helliget paa Legeme og Siel, at ieg ved hver Gang kan hengive mig ham paa nye med eet og alt til hans Æres Udbredelse. —

Ved alle Leyligheder, og ved hver Intrædelse i Sahlen i Chrf., finder ieg strax een guddommelig velsignet Vægt paa mit Hierte, saa at Hiertets og Øynes *Bæger gaar over*¹, at ieg lige som ofte maa bede: *Herre, gak lidet fra mig*². Ieg kan ey bære det Gode, som du vil læge paa mig. — Men at see een Jesu Christi Meenighed, og med samme at nyde Jesu sande Legeme og Blod, hvilket ieg nu 2de Gange har haft den Naade at være med, er mig saadan een Naade, at det ey lader sig udtrykke, men bedre lader det sig føle. — Minne kiæreste Brødre maa holde mig tilgode, at ieg i Børnlighed og i vor Frelseres Kiærlighed ytrer mig aabenhiertig imod Dem: At see de kiære arbejdende Brødre træde frem i deres rette indvortes og udvortes Præste Klæder, var mig eet maiestetisk og guddommeligt Syn, hvor ved ieg fik eet Syn og Følelse af vor guddommelig Frelseres Nærværelse iblant disse hans Disiple og os Tilhørere. Ved det første Vers, som min meget kiære Broder Schneider³ begyndte med: *Sündig bin und bleib ich immer*, fandt ieg mig og at være saaledes, ia, som den største Synder blant alle tilstæde værende, men fandt og der hos, at *solche Leute will der König haben* — — og om eenskiøndt ieg ey kiendte alle Versene, som blev afsiungen førend Abendmahl⁴, saa var det mig dog vigtig i Hiertet, at give mit Ia og Amen dertil. Ved Brødets Uddeelse saae ieg livagtig de kiære Brødre an som Jesu sande Disiple, der efter hans Befalning uddelte det. Ved dets Nydelse i Støvet for ham følte ieg een salig Fred, ia een meere, ieg følte hans nærmere Forbindelse med mig. Nu maa ieg ey sige meere her om denne Gang.

Men hvad er nu hans Sind med mig? — Ieg arme Synder, at ieg frem for saa mange Tusinde af mine Medforløste nyder saa meget got af min Herres Haand, ak hvad har ieg arme Synder at vederlægge ham herfor? Ieg som er udygtig til alt got.

1) Psal. 23, 5.

2) Luk. 5, 8.

3) Præst i Chrfld. 1811—14.

4) Nadveren.

I tilkommende Maanet d. 29. Aug. bliver ieg 58 Aar. I hvor vel ieg ønsket snart at fare hjem til Herren, saa holder mig dog min Familie tilbage, og maa bede ham, om det er hans Villie, at ieg dog maatte blive her noget eennu. — Naar ieg paa een anden Side betænker, hvor lidet eller intet ieg fra min Opvækkelses Tid (som er snart 33 Aar) har været ham til Ære, saa maa ieg skamme mig for ham, og derfor ønske, at mine øvrige faae Leve Aar maatte indvies til hans Æres Udbredelse, hvilket ieg og vil haabe. Om ieg erindrer ret, var Moses allerede 70 Aar, da han udførde eller skulde udføre Israels Børn af Egypten. Dette trøster mig, at ieg i de faae Aar, som er tilbage for mig, maatte paa een aandelig Maade være eet lidet Midel i Herrens Haand paa det Stød, hvor ieg er, eller skal være, vise andre Veyen ud fra det Egyptiske Mørke, og vise dem ind i det Himmelske Kanaan, ligesom ieg ved andre er bleven viist og underviist hientil. —

Minne kiæreste Brødre, ieg er stille for Herrens Haand, han gjøre ved mig, hvad han vil og kan, ieg forlanger ey at vide noget særdeles forud, men allene, at ieg daglig maa findes hos ham, og i ham, der ved vandrer ieg min Vey glad, eenskiønt med dyb Føeelse af min egne grundye Fordærvelse, og minne Medmenniskers nærværende udlyksalige Tilstand. Ieg vil slutte med det hiertelige Ønske, og bede for Dem minne kiæreste Brødre, at vor kiære Herre vil udruste med nye Naade og Viisdom, at Deres Ord maae bestandig falde paa Deres Tilhøres Hierter med saadan een Vægt som ved de første Apostler. — *Han, Han er Herren vor Gud. — Bey dir Jesu will ich bleiben. — Bleibe ewig sitzen, in den Wunden Ritzen, elend arm und klein.* — — —

Her udi er ieg Eders ringe Broder.

3.

18. 7. 1812. — Min k: Broder Sønichsen i Chrfeldt. — Dit Brev af 10de f. M. har ieg til sin Tid modtaget, og afleveret Planen samt Fortegnelsen¹ til Frue Bylov, da hendes Mand til den Tid ey var hiemme. For nogle Dage siden var han selv den gode Hr. Obrist-Leutenant saa vel som hans Kone lidet forud, og sagde gandske bestemt, at Deres Datter Maren Rasmine havde Lyst at tage over til Dem, og lære alt hvad mueligt var i alle Videnskaber. Dette bad de mig at tilmelde Hr. Inspekturen. Det meste som glædede mig var hendes Moders

¹) Skoleplanen.

Udtryk saaledes: »Ja, og Religion, da hun ingen ved, at her er i Byen, som kunde lære hende dette«. — Ak hvor kan det dog glæde os, naar man alleneste seer eller hører een liden Gnist om den Sag, hvor ved man kan have Haab om Fremgang i Sieles Vel. — Vor kiære Herre give dette Barn Naade til, at hun maatte faae eet levende og bestandigt Indtryk af hans Kiærlighed, som maatte følge hende alle hendes Dage. Førind Sept: Maanet kan hun ey komme. Sæng med Sænge Klæder vil hun ey føre med sig, men efter Tilbydelse betale Leye for dem.

Om Gud vil saa agter min Kone, Søn og de 2de Smaa at besøge i Chrfeldt i tilkommende Maanet. — Gierne ønsket ieg at komme med der over, og besynderlig til den 13. Aug, om ieg da kunde have den Naade at være meddeelagtig i Vor Herres Jesu rette Nydelse? 2de Gange har ieg til andre Tider haafft denne Naade med Meenigheden, men om det til den Dag er, eller kunde blive passelig for dem, som boer uden for Meenigheden, ved ieg ey? Om dette og kunde tillades mig, saa ved ieg ey, om det kunde tillades min Kone tillige, naar hun selv ey fandt Begierlighed og Drift der til, som ogsaa Nød og Kierlighed.

Min Kone elsker alle de kiære Syskende, hvor de findes, i og uden for Meenigheden; hun ved, at hun er een Synderinde, og føeler dette een Tid meer som een anden, men hvor vidt at hun staar i Samfund med Vor k: Herre, det kan ieg ey faa at vide af hende. Denne Verdens Syssler og Omhyggelighed qvæler meget; og derfor er ieg ey i liden Bekymring for hende til oftere Tider. Undertiden, siger hun, at hun er bange for, at Diævelen tager Ordet bort af hendes Hierte; ak hvor veier sig vor Kiød og Blod, at komme til det evige Gode, hvor haarte vi ere af Naturen til at staae vores Siels Vel imod; det er dog forskrækkeligt. Dette kan ieg sige af egen Erfarenhed. — Men Herrens Navn være lovet, han har friet min Siel, han vil ogsaa i sin Magt (ieg vil allene see til) bevare mig de faae Dage, ieg haver tilbage.

Vær nu hiertelig og kiærlig hilset med alle Jesu Venner, hvori ieg tegner mig Deres yngste Broder

— — —

4.

18. 9. 1812. — Min hierte kiære Broder Sønnichsen. — Her ved maa ieg aflæge hiertelig og kærlig Hilsen og Taksigelse fra min gode Kone til dig, som saa omhyggelig sørgede for,

at hun nød den aparte Naade, at blive deelagtig med Jesu sande Lemmer, at nyde hans sande Legeme og Blod; Dette blev, k: Br: — som du under 29. Juli skrev mig til — at maaskee Vor k: Herre kunde benytte denne Leylighed til eet udfor-glemmeligt Indtryk. Dette er og bleven hende til Velsignelse, thi ieg mærker, at hun kommer Frelserens Sind nærmere, hvor ved Verden og dens Sind taber sin Agtelse for hende; *Den gode Hellig Aand, som har begyndt denne gode Gierning, vil og fuldføre det*¹.

Min Kone medbragte fra Chrf: indlagte Noder og Sange. Dise har min Datter ventelig forlangt eller været tilbuden af den led. S:² Præg, som ogsaa fik Betalning der for af min Kone; hvad det var, er lige meget, thi Pengene vil ieg ey have tilbage.

Min Søn, som saae dem ved Modtagelsen der, sagde strax til sin Moder: Dise Sange og Noder vil min Fader ey biefalde.

Min kiære Broder, Du maa tillade mig eet frit Hjertets Sprog? — Dise Noder og Sange andseer ieg for, at de ey ere opsatte af Guds Aands Drift, men meget mere af denne Tids herskende Verdens Aand, der vel kan have eet Skin af Udskyl-dighed og eet Slags Tidsfordrivelse, men rettere sagt Tids Spilde, hvor ved Omgangen med vor kiære Herre forstyrres, ia maaske tilintetgøres for Tiden og Evigheden? Thi ieg har ofte erfaret med Bedrøvelse, at naar ieg har tænkt, talt, eller gjort noget, som ieg ey i een børnlige Ydmighed kunde nedlægge for min Frelseres Føder, da har det været mig nagende, indtil ieg krybende og skammende har bekiendt det for ham, da har han ogsaa naadelig bekiendt sig til mig, og forladt mig det alsammen. Min velsigne Broder, ieg ynder udsigelig Musik og Sang, thi det har ofte været eet Midel, hvor ved Frelseren har giennemgravet mit gandske Sind og Siel, at helliges for ham og hengive mig paa nye til at være een Løn for hans mange Smerter og om mueligt? være mine Medforløste til Nytte for deres arme Siele. Men ieg mærker, (da ieg selv spiller paa mit lille Orgel eller Positiv) at naar ieg gaar uden for aandelige Melodier, eller hvad som ey kan have Sammenhæng der med, da bliver ieg strax overbevist og bebreydet i mit Hierte; ia ogsaa min lille Søn paa 6 Aar, der ellers er af eet munter Gemyt, bebreyder mig strax, at det ey er ret. —

Altsaa som meldt finder ieg ey de indlagte Noder og Sange

1) Fil. 1, 6.

2) Søster.

passelig for Guds Børn, thi man kan io ey bede der over saaledes, som man baade maa, tør og kan, for, i og ved alle sine lovlige Forretninger: K: Frelser, du vil af Naade vel-signe disse Sange paa mit Hierte ec.? — Ak ney, dette gaar ey an. —

For vor k: Herres Aasyn har ieg ligefrem sagt mine Tanker over meer bemeldte Noder og Sange, som her leveres til frie Raadighed, og at handle der med efter vor kiære Herres Sind. Om een skiøndt det skeer i Skrøbelighed og under Tiden i Afmagt, saa er det dog min Sag at *elske ham som har elsket mig først*¹, der ved at være stille og at passe paa mine egne Ting. — I det øvrige anbefaler ieg mig med min kiære Kone og Børn til de kiære Brødres Forbøn, og at de vil udbede for os, at *ieg og mit Huus* maatte have den Naade at *tiene Herren*², og være eet *Lys iblant den vanartige Slægt*³. Denne Bøn vil ey blive udbønhørt. Nu hilser ieg herved alle bekiendte Brødre, og forbliver med dem alle i Jesu Nærhed Deres i Troe og Aand forbundne Broder

— — —

5.

18. 3. 1815. — — Den store Kierlighed imod min Kone og mig, som du beviste os ved vor Nærværelse i den k: Meenighed, har vi ey forglemt, men takker dig hiertelig der for, ia, ogsaa alle de kiære Søskende, som beviste sig ligeledes imod os. —

Om det skeer meere, at vi begge paa eengang kan komme der igien, er efter Udsigterne ey at tænke paa. Imidlertid saa er det mig saare vigtig at have Venskab, Bekiendskab og Forbindlighed med Guds Folk; og havde vor kiære Herre ikke bragt det der til med mig, da havde ieg vel for mange Aar siden været ude af hans Samfund, men hvad er dette ikke dog for een Støtte at være iblant hans Folk; o, Naade, Naade, Naade. —

Hvor reent og helligt er hans Blod? Hvor syndig er ieg der imod. Disse 2de Syn seer ieg daglig paa. Ak, hans Navn være her og evig lovet, ieg føeler hans Blods Kraft, ey allene til mine Synders Forladelse, men og til Reenselse, og seer, at Synden taber sin Kraft, dog er ieg altid her ude lige som ey formueen, thi Lyset opdager daglig hos mig gl. og nye Fordærvelse, saa ieg maa altid som een Syg holde mig i Sængen, indtil ieg fuldkommen bliver helbredet, dette ieg haaber at blive ved Livets sidste Ende. —

1) 1. Joh. 4, 19. 2) Josva 24, 15. 3) Fil. 2, 15.

Min Kone og ieg haver da endeligen besluttet i Guds Navn at lade vores 2de Smaa, Søn og Datter, komme over til Dem i denne Sommer, dog skeer det nok ey, førend ungefær i Høst. Naar Leylighed gives, vil du da k: Broder ved een af Brødrene i Anstalten lade optegne, hvad Drengen kan behøve at faae med sig, ligeledes og i Anstalten for Pigen.

Fra Elberfeldt faar ieg aarlig nogle Vahre ved een fremmet Commisonair. Men da ieg ofte har hørt, at paa samme Stød skulde være mange Søkende, og i blant samme een stor Fabrikant, hvis Navn ieg eengang har hørt af een Lübecker (som tillige sagde mig, at han var een Hernhutter) men forglemt det, saa ønsket ieg om mueligt var at faa hans eller een anden Broders Navn at vide der, hvor til ieg ligefrem kunde adressere mig, for at faae de nødvendige Kundskaber, ieg der ønsket at have. Muelig Br: Kiørboe¹ vidste de bedste Addresser? Det haver iust ingen Hast her med, men kan ved Leylighed skee. —

Vor kiære Nærværende Herre velsigne dig og dine Nat og Dag; og hans Fred hvile over os arme, hvoriblant ieg befinder mig som den og din ringeste Broder — — —

6.

26. 8. 1815. — . . . Ved dette vil ieg melde, at min Kone og ieg agter om Gud vil at reyse her fra i Dag 8te Dage, gjøre eet lidet Besøg hos Provst Boesen, og kommer da ventelig Mandag Aften til Chrf.: Vi bringer da vores lille Søn og Datter med, for at blive der saa længe, som Tid og Omstændighederne kan tillade. Det er een Hiertens Glæde for os, at kunde overlevere dem i Jesu Faarestie. Vi vil ogsaa haabe, at det skal være og forblive dem til Velsignelse i Tid og Evighed.

Paa Tirsdag den 29de er det da den led. Brødre Fest², hvor udi ieg virkelig tager Deel, saa meget meere, da det og er min Fødsels Dag. Ieg vil ønske, bede for Dem og mig selv, at vor kiære Herre ved sit hellige Blods Kraft vilde gjøre os meere og meere ledig fra alt det, som har og kan een nu bedrøve hans kiærlige Hierte.

Sündig bin und bleib ich immer, aber in sein Blut gekleidt
— — — —. O, hvilken Lykke, at han er os saa nær, og vil lade os vide dette, *Auszudrücken ist es nicht, besser lässt sich*

1) Bestyreren af Handelshuset i Chrfld.

2) ledig = ugift; Aarsfesten i Brødrekoret.

fühlen. — — — Ich beschreib es gar zu gern, aber ich will schliessen, und die Wunden meines Herrn auf den Knien küssen. — Saaledes handler den barmhiertige Herre mod mig. O, hvor brænder det da i mig, at kunde og vilde gerne fortælle det for andre. Men det smerter mig, at ingen kan eller vil forstaae det. Ieg vil og maa være stille, thi ieg har ogsaa gaaet hen i 25 Aar uden det rette Lys, dog med den Overbevisning, at ieg var i en fordømmelig Tilstand, hvor af ieg selv ikke kunde rede mig. Men Herrens Navn være lovet, Amen. D: forb: Br:

— — —

7.

Nyborg, 24. 9. 1815. — (fra Sønnen Peter) Min meget kiere Broder! — Det er mig een inderlig Glæde, at ved Frelserens Velsignelse og vore kiere Forældres Bestræbelser er kommen dertil, at vore yngre Søkende kan nyde samme Gode som vi ældre have haft Lykke til, ak hvem der dog ret skønnede derpaa. *Er hat erst um uns erworben*, maatte dog al den Godhed, Barmhiertighed og Kierlighed, der os fra den spæde Alder er vederfaren, ey være forgieves, men at vi være ham her i Verden som arme Syndere, dog til nogen Glæde, for alt det han for os haver giennemgaaet. Vi kunde da som hans Forløste ey love og priise ham som vi burde, doch *Er nimt auch das schwache Lallen seiner Kinder an.* —

Indlagte til mine Sødskende vilde De behageligen afgive. — Jeg kiender Dem kiere Broder for godt fra mine Børne Aar, til at jeg særdeles vilde anbefale mine Sødskende til Deres Opmærksomhed, dog vil De ey i Kierlighed fortryde paa, at jeg anmærker, at der med Christian maaskee behøves nogen Taalmodighed meere end almindelig, han var den sidste og vel temmelig afholdt af os ældre.

Dette er undertiden kedelig, naar de kommer blandt Fremmede, dog den kiere Frelser, ved hvis Naade vi allene formaae noget, være han og vi alle paa det inderligste anbefalet, og ville Du kiere Broder ved den salige Følelse af Jesu Nærhed ogsaa stundom erindre Dem Deres stedse taknemmelige og hengivne Ven og Broder

P. Brandt.

8.

17. 2. 1816. — — — (om Børnene) Vi ere ogsaa gandske roelige over at have leveerdt dem til eet Stæd, hvor de dagligen kan høre Jesu Hyrdestemme; og ieg tvivler ey paa, at de io

ofte faar eet Indtryk af vor kiære Herres Nærværelse, dette man saa ofte læser i Levnets Løb af dem, som enten ere født eller opdraget i Menigheden. Nu skionner vor gode Peter ret paa, hvad for een Naade ham er bevist, at være henlagt af sine Forældre og de kiære Søskende for Jesu Føder, som han for kort siden skrev os til, ogsaa dette: *Schau her, hier steh ich arme, der Zorn verdienet hat* — og han ønsker dette over alle, som Verset i een tysk Psalme udsiger: *Ach wüste es doch alle Leute* — u. s. w. — Ia visselig glæder det mig meget, at han er kommen til een grundig Erkendelse. For denne Sags Skyld var det eene og allene, at ieg til den Tid sendte ham til Chrf.; som ogsaa disse 2de sidste, hvilke ieg, saa got som ieg faar Naade til, læger dem for min Herres Jesu Føder, og beder, at han vil velsigne dem tillige med hans kiære Menighed. —

Min Kone beder dig k: B:, at du give os eet dansk Brev, naar du skriver os til, thi hun foregiver, at hun er bange for, at du haver forglemt din Moders Maal.

9.

23. 3. 1816. — (beder om at meddele Børnene, at den unge Johan Frederich Hansen, en Slægtning, pludselig er død; han kom til »Syngestund« paa Salen i Brandts Hjem. Brandt spillede paa Orgel, han paa Violin, Datteren sang, og flere sang med, »som han var i een anden Verden«, sagde han) . . . Det er os sandelig een stor Glæde, kiære Br., at vor kiære Herre bekiender sig til vort Huus, omeenskiønt det dog er ligesom skiuldt for os, formedelst vores vedhængende Svaghed og Udselhed, hvori man for det meste befinder sig. —

Imidlertid tør ieg dog som een arm benaadet Synder dristig tilstaae for vor kiære Herres Ansigt, hvis *Øyne ere som Ilds Luer*¹, at ieg intet ønsker meere af ham, een at ieg i de faae Dage, ieg har at være her, maatte være eet Redskab i hans Haand, at fortælle for andre, hvad han har giort imod mig, og hvad han eennu daglig beviser sig mod mig, nemlig Naade og Barmhiertighed til alle Stunder. — *Ach, wüste es doch alle Leute.* — — — O, ia kiære Br.; vi har de Midler ved Haanden, hvor ved vi kan opvækkes at kiende hans milde og aabne Hierte imod os; hans Navn være evig lovet, at vi ey

¹) Aab. 1, 14.

har nødig at hente vor Viisdom fra vores her udomvendte og udgudelige Præster, thi vi har selv Mosen og Propheterne, ia Jesus selv og hans Apostler, som man paa een vis Maade kan kalde hans Mester Svenne, thi deres og hans Lærdomme ere gandske overeensstemmende, ia, evig være lovet hans Navn, at hans Apostle lever een nu. Dette erfares ved de velsignede Taler, man faar at læse i Nachrichten¹. Dise ere een sand Føde for mit arme Hierte, thi de udgaar besynderlig og rigtig der ud paa, at kiende sig selv, søge Naade, finde Naade, til at blive ham meere og meere liig i Tanker, Ord og Vandel. O, min kiære Broder, i det sidste staar ieg saa langt tilbage, at ieg maa skamme mig der over, een ogsaa i dette Øyeblik med Taarer. Dog har han skiænket mig Villien og Lyst til at være ham liig, at ieg dog ogsaa kunde møde nogenlunde til de Dødes Opstandelse. — Her tør og kan ieg ey anderledes møde een som daglig at holde mig i Troen til ham, hans Blod og fuldkommen forhvervet Retfærdighed. Saa ofte som det er mig mueligt, nyder ieg Min Herres sande Legeme og Blod, her af føler ieg een gudommelig Kraft, som drager mig nærmere og nærmere i een aandelig Foreenighed med ham, saa at han aldrig er mig fraværende, men har stædse mit Ophold hos ham og ved ham, og det ofte, at *mit Bæger gaar over*. Ieg er her ved i den Helligaands Naade bleven saa dristig, at ieg tør og kan sige til ham alt, hvad som vil trykke og ængste mig, ia een ogsaa naar Fienden ved sine fiene og grove Pile vil overfalde mig. Men han kan dog ikke overvinde mig, thi ieg lever og svever bestandig i hans søde Naade, at ieg maa synge og sige: *O die Seligkeit ist gros*. — Dise 3 vers, er mit gandske Liv Nat og Dag, ia, kiære Broder, *Skulde ieg min Gud ey prise og ham takke hiertelig*. — Men monne dette være nok, at ieg selv saaledes [har] det? Ney sandelig er det ey, mine Medmennsker, som ogsaa ere gienløste, men gaar hen i Mørket, dise liger mig og paa, at kunde blive frelste. Men hvad kan og skal ieg gjøre? Jeg har hiendtil været een udnyttig Tienere; kiære Broder, kiære Brødre, beder for mig, beder for dem, som ere omkring mig. *Høsten er stoer, men Arbeyderne ere kuns faae*. O, beder ham, at han vil udsende Arbeydere i sin Viingard². Ieg vil kuns begiere at være dises Haandlangere og Tienere. I denne nedrige Tilstand er ieg din hengivne Broder

1) Brødremenighedens Efterretningsblad.

2) Math. 9, 37—38.

10.

30. 3. 1816. — (har lige læst Nachrichten Nr. II af 1814 om Nøden i Grønland, endvidere en Tale af Baumeister af 6. 1. og erfarer her, at Missions-Diakonien er i Pengeforlegenhed) . . . Dette gjorde mig besynderlig opmærksom og deeltagende. Og omeenskiøndt ieg efter mine Omstændigheder kan kuns lidet bidrage, (thi ieg haver ey meere Næring og Indkomst een som ieg eben og eben kan holde min Credit ved lige, da ieg ofte og bliver erindret om Betalning, naar denne ey skeer til bestemte Tid. At ieg følger Sandheden lige frem, der om vil du kiære B: ey tvivle) saa vil ieg dog for Tiden sende dig een liden Skiærv til Mission, som bestaar i forskiellig Myndt ec., ieg til Deels ey kiender, men er indkommen Aar efter andet, thi havde det været gangbar Myndt, saa havde de efterhaanden været udgivet. Hvad der nu ey kan omsættes, kan gaae i Smelte Dieglen og tage der for, hvad som kan faaes. Men eet vil ieg have mig forbeholden, nemlig: at det bliver i al muelig Stiltienhed, thi ieg vil slet ikke have nogen skriftlig eller mundtlig Bevidnelse herom fra dig, eller nogen anden. Denne saa skarp bydende Lov ere for disse Aarsager og ey mindre for mit fordervede Hiertes Skyld, som antaster mig ved een og anden Leylighed. Det maa ieg dog sige til min Frelseres Ære, at ieg og ved hans Blods Kraft overvinder denne min indvortes stærke Fiende daglig.

Min kiære Broder, ieg ved, at der altid foregaar noget i Meenighederne, som til Deels er glædelig, og bedrøveligt, som mueligt ey alle Menighedens Lemmer faar at vide? Men hvad der foregaar enten sødt eller suurt, ønsker ieg dog at tage Deel udi, ikke fordi ieg her ude kan hielpe noget, thi ieg er kuns een Mygge. Men dennes Røst høres dog ogsaa efter. Ieg ved, at mine kiære Brødre føeler ogsaa deres Svaghed. Iblant dise vil ieg gierne opholde mig, og anraabe Herren om Frelse og Redning for sin Kirke og Meenighed, at den maa opholdes og tiltage, *indtil han kommer*¹.

Men Deeltagelse med de kiære Menigheder som ovenmeldt ønsker ieg ofte at kunde tage Deel i, ved nu og da at faae Efterretninger ved Dig eller een anden Broder, som har Leylighed at skrive til mig (al Porto betaler ieg gierne). Alle Efterretninger er mig velkomne, thi ieg indslutter mig blant eder k: Brødre, som ieg og var een altid nærværende Lem i Meenigheden. . . .

Gud velsigne Dig og dine.

¹) 1. Kor. 11, 26.

11.

6. 4. 1816. — (modtaget Brev af 3. ds. samt fra begge Børnene i Chrld) . . . Det var os begge glædeligt paafaldende, thi først i Morgenstunden, som ieg sov sødt, drømte ieg, at du var kommen med begge vore Børn udformodentlig i vor Stue; da ieg vaagner, saa fortæller ieg dette til min Kone, og først een Time der efter faar ieg dit Brev, og der ved var min Drøm opfyldt. Det er dog noget underligt, at man ungefær kan drømme det, som skal pasere. Da vi ere af Naturen formørkede, saa kan saadanne Sandheds Drømme ey opkomme hos os selv; men er og een Guds Aands Prophetie eller Ledsagelse, at vi skal vide, at vi kan blive veyledet i Søvn. Det falder mig ogsaa ofte ind: *Man og i Søvne nyde Velsignelse og Trøst, og børnlige sig fryder, at han os har forløst.* Men kiære Broder, hvormed skal vi bevise vor Tak, som vi er ham skyldig? Hvad er al Verdens beste Lykke imod vores? — *O, var min Vandel, mine Tanker, Jesu Sind og Vandel lig, var ieg (dog) som de gode Ranker, ret paa Naade Frugter riig.* — Ieg er for ham, han selv føre mig sit usle Naadens Barn. — — Din heng. Broder

— — —

12.

30. 11. 1816. — (har læst i Hempels Avis, at Societets-Salen i Kbhvn. den 3. ds. er blevet aabnet for alle) . . . Kiære Broder, hvad Indtryk dette gjorde, kan ieg ey udsige. Ieg kastede Avisen bort, og gik i mit Kammer, og bad vor kiære Herre under mange Taarer, at han vilde velsigne een hver, som der gik ind. Ieg troer ogsaa, at denne Forandring der vil blive til stor Nytte og Velsignelse, thi ieg ved ey, i hvilken Kirke der prædiktes det reene Evangelium? Kiære Broder, nu vil vi ret overhænge vor kiære Frelser og bede ham, at han vil udruste den kiære Broder, som der skal tale¹, med den fornødne Visdom og Kraft, at mange Tusinde maatte derved omvendes fra Mørket til Lyset, fra Satans Magt til Gud.

Ieg ønskede heele Verden laae, med Synderindens Tittel paa, forelsket, bøyet, som hun var, og ey formeente Godhed bar. Dog føeler ieg særdeles noget for Kiøbenhavnere. Der opgik Lyset for mig. Der blev ieg ledet videre frem ved de til den Tid staaende gode Lærere, ogsaa af de kiære Brødre Briant²,

¹) Johs. Reuss, Societetsforstander i Kbhvn. 1815—35.

²) Christiansfelds Grundlægger og Stormgade Salens Bygherre, Brødreagent i Kbhvn. 1780—84, født 1726 i Stockholm, død 1816 i Herrnhut.

Krøger¹, Wick² og Ester Hammerun, saa ieg finder een nye Vel-signelse, naar ieg kuns tænker der paa, og ieg ved ey andet som at love og takke Herren for al sin Naade og Barmhiertighed, som han til dette Øyeblik har beviist mig. — *Skulde ieg min Gud ey prise, og ham takke hiertelig*, — — — og dette med største Bøyelse ved at tænke over, hvad ieg haver været, og hvad ieg een nu er? — Siden min Opvækkelse er det 38 Aar; naar ieg ved Lyset giennemseer min Vandel i den Tid, saa maa ieg dybt skamme mig og bekiende, som vi synger i een dansk Psalme: *Hertil haver ieg ilde levet, Det kan ieg daglig kiende*. — Saa der bliver ikke noget tilbage at hænge mig ved, uden daglig at raabe om Naade, Naade, hans Blod og Død; her til er ieg kommen, og kan ey komme videre, her haver ieg min Anker Plads, og kan modstaae og overvinde alle stormende Bølger, som opreyses imod mig. — — —

13.

22. 2. 1817. — — — (anmoder om) »at der maatte spares saa meget mueligt er, thi Indtægterne for os her er kuns til Maadelighed, hvorved man kuns, som ieg før har meldt, eben und eben kan holde Creditten ved lige. For denne Aarsags Skyld har ieg i Aar maattet laane 3000 rd og desuden hist og her trassere paa 2 Maaneder. Ieg har vel Vahre, men kuns liden Afsætning, thi Pængemangelen er almindelig«. —

(Ang. Caspara, som kommende Vinter skal til Provst Boesen for at konfirmeres, og derefter hjem for at hjælpe i Huset, da det er for meget for Søsteren at være baade i Huset og i Butikken; det var ikke blot for at lære ydre Færdigheder, Børnene sendtes til Chrf., dem kunde de ogsaa lære her i Staden, især i de senere Aaringer.) . . . Men ieg bekiender det for min naadige Herres Aasyn, at det eene og alleneste var for, at deres Siele maatte blive frelst og salige, at naar ieg eengang skal lukke mine Øyne, at ieg kan sige: Ieg haver bidraget til deres Salighed, hvad ieg kunde, her maa ieg tilføye: *Gud vær mig Syndere naadig*³: Dette beviser han og paa mit arme Hierte, thi ieg erfarer saa ofte: *Man darf so wie man er, zum Heiland kommen, und wen man komt, so bleibt man angenommen*.

¹) Michael Crøger (1714—1800), Soc.-Arbejder i Kbhvn. 1746—85.

²) Jac. Fr. W., f. 1747 i Stockholm, siden Soc.-Arbejder i Stockh. og Carlskrona.

³) Luk. 18, 13.

Dette er min Trøst og Glæde i og under Omstændigheder, hvor for ieg og har største Aarsag at bede om Naade at vandre ham til Velbehag. — — —

14.

12. 4. 1817. — — (om Børnene) At de til denne forbigangne Fest haver faaet eet saligt Indtryk af vor kiære Herres Nær-værelse, derom vil ieg ey tvivle. Dette er egentlig Hensigten af deres Opdragelse og Lærdom i Meenigheden, og at de der kunde plantes og modnes til at have een levende Omgang med vores kiære Herre, som dog er virkelig den store Hovedsag og Kiærne af den sande Christendom. Hvor den fortroelige Omgang med ham mangler, da føres eet iammerligt Liv. Nu, han selv give os Naade dertil, at vi mere og mere maatte blive danede efter hans Sind. Om een kort Tid saa kommer det derpaa an, om vi haver været *daarlige eller kloge Jomfruer?*¹ O hvor got er det da, om vi ogsaa er blant de sidste. At blive mere og mere forsikret der om, dette kan vi, hans Navn være lovet. — —

15.

26. 7. 1817. — — (Caspara skal blive Vinteren over i Chfld. og konfirmeres der til Paaske; skal lære at spille Koraler). Det maatte være nok saa smukke aandelige Arier som det vilde, saa er det dog mig ey saa hiertelig, som een Coral, der harmonerer med mit Hiertes Tilstand, og ved den hell: Aands Oplysning forklares for mig. Mit Hiertes daglige Sprog er dette: *Sünder bin und bleib ich immer, aber in dein Blut ge- kleidt* — — —

16.

13. 9. 1817. — — (har været paa Besøg i Chrf., maatte paa Hjemvejen tilbringe 4 Dage paa Søen p. Gr. af Modvind). Min Reyse eller rettere mit Ophold i Chrf: var mig overmaade velsignet, og vil ved den hell. Aands Paamindelse blive mig udforglemmelig. *Saalænge Guds Kirke er og blir, Hans Naade faar meer herlig Zier.* Ieg er nu temmelig ved Aar, kan der for og vente, at snart gaae her fra. Dog ønsket ieg for min Famillies Skyld, at være her nogle Aar een nu, om det var hans behagl. Villie. Imidlertid saa glæder det mig dog, at see hen

¹) Mt. 25,2.

til Enden, og beder min kiære Herre, at han daglig vil forbarme sig over mig, thi ieg er eet udnyttigt Creatur, og har intet andet at hænge mig ved, som Naade Naade — — —

17.

17. 1. 1818. — — Ieg har modtaget Din gode Skrivelse under 3die ds. tillige med Børnenes, og det glæder min Kone og mig, at det gaar dem vel, vor kiære Herre vil selv røre deres Inderste med hans udsigelige Kiærlighed, at de maatte *smage, hvor sød og venlig Herren er*¹. Da skulde de aldrig for Lykke søge, men stedse spørge: *Hvo er som du?*² Dette udsigelige Gode erfarer ieg arme Synder daglig. Ak, at det var fuldkommen sandt for mig, som vi syngte: *Nun nim mein Hertz und alles, was ich bin, von mir zu dir liebster Jesu hin.* — —

*Hans Naade haver ikke været forgieves paa mig*³. Det gaar mig i eet og alting vel, hans Navn være evig lovet. Om han snart vilde tage mig hiem til sig, saa kunde ieg være færdig at sige af Skamfuldhed: »O ney Herre, ieg haver hiendtil ey levet for dig, som ieg burde«. — Her til havde ieg meget at sige til ham, ia, han ved det best, hvad det er, kort, ieg er een gandske Synder for ham, og han er een gandske Frelser for mig. — De kiære Brødre vil bede med og for mig, at ieg i de Dage, ieg her skal være, maatte leve bedre med og for ham til hans Ære een hiendtil, og at ieg bestandig maa være som eet *Lys iblant den vanartige Slægt.* — — —

18.

31. 3. 1818. — — (har været i Chrflid i Anledning af Datteren Casparas Konfirmation Palmesøndag) Ieg maa ey undlade at give vore kiæreste Venner til kiende, at min Kone og ieg kom lykkelig og vel her til i Fredags Morgen Kl. 9. Udagtet den vederstyggelige og farlige Vey, som vi skulde passere, slap vi dog uden at vælte. Dette var ofte nær ved, og Kudskan maatte hist og her staa af, og holde ved Vognen. Vi fandt alting vel her hiemme, Caspara blev efter Bestemmelsen i Wigerslev, hvor hun har eet got Huus for ud- og indvortes. — Her er det nu heelt bekiendt i Byen, at hun er confirmeret.

1) Jfr. Psal. 34, 9.

2) 5. Mos. 33, 29.

3) 1. Kor. 15, 10.

Der om har vi ved forekommende Leylighed maattet tage imod Gratulation af mange. — [Med] vores Degn talte ieg med i Dag. Han lod heel forunderlig der over, og formeente, at det ey kunde gaae an, thi han meente, at Chrf: var een aparte Sect. Ieg svarede ham: »Alt hvad vi her synger i vore Kirker, det troer de der af gandske Hierte, og stræber at leve derefter«. Da han her ved stansede, saa kom han frem med tilladelig Glæde, om denne ey var tilladt? Ieg svarede: »O ia, *glæder eder i Herren*«¹. Denne Glæde stoed ham ikke an. Men at glæde sig i denne Verdens Lyster, det var hans Sag, hvilke forud var mig bekiendt. — Ieg gik fra ham og tænkte paa vor Frelseres Ord: *Lader dem fare, de Blinde ere Blindes Veyledere*². — Vores Præst har ieg og talt med eet Par Gange, men har ey talt noget derom. — Denne Reyse, min Kone og ieg gjorde for at velsignes med den kiære Guds Menighed i Chrf:, var os særdeles vigtig. Vor kiære Herre vilde af sin Naade erindre os ofte derom. Det var 9 salige Dage, allesammen dyrebare. Ieg ved ogsaa, at Mangfoldigheden af de kiære Søkende udbad os Velsignelse af deres og vores fortroelige Herre og Sieleven. Han haver ey allene hørt dise deres Sukke og Bønner, men og visseligen bøn hørt dem. Det kunde man føele, ia *Begeret var for lidet at tage imod* alt, hvad som flød til, saa ieg med min Kone kan ey nok som takke for alt det gode, Herren selv beviste os der. Her næst haver vi og Aarsag at takke alle vore kiære Søkende for al deres Kiærlighed, de beviiste imod os, baade bekiendte, saa og alle (saa at sige) udbekiendte, som tog Deel i vores Vel til Liv og Siel. *O, hvor lifligt er det dog, naar Brødre og Systre boe eendragtigen tilsammen*³. Hans Navn være velsignet, at han og her i Egyptig Land nærmer sig til vore arme Hierter, og velsigner os Nat og Dag, saa vi ey fattes, men Tid efter anden faar det, vi har nødig til Liv og Siel. Naar vor kiære Herre er mit Hierte nær, saa falder det der efter ind: Den eller den Broder, den eller den Søster har udbedet een Velsignelse for dig. Saadan vil ieg ogsaa bede for mine Søkende. Men her udi staar ieg med Skamfuldhed tilbage, thi til den meste Tid finder ieg min Udselhed saa stor, at ieg neppe formaaer at bede for mig selv, kan altsaa kuns lidet bede for andre. Imidlertid elsker ieg mine Søkende meget høyt, og det har ofte faldet mig ind her ved, som den salige Grev Z: sagde til

1) Fil. 4, 4.

2) Math. 15, 14.

3) Psal. 133, 1.

sin Johannes¹: »Hvem tænkte dog, at vi skulde have faaet hverandre saa kiær, som det nu skeer«. Det samme faldt mig og ind, ia havde Erfaring deraf, da vi var saa mange samlet ved Bordet hos Br: Asmussen². Ak det er visselig een stor og høy Nødvendighed, at vi lader os erindre af hverandre, at hænge eenfoldig ved vor kiære Nærværende Herre Nat og Dag, og at den fortroelige og børnlige Omgang maatte meere og meere komme i sin rette Gang. Det er mig ofte indtrykkeligt, hvad den salige Br: Briand gav Societetet i Kiøbh: til Af-skeed: »*Bleibe ewig sitzen an der Wunden Ritzen, elend arm und klein*«. — — —

Ak, da er ieg som det spæde Barn ved Moderens søde Bryste, og saa vel forsynet med Naadevarme, at ieg kan tænke paa alt uden at forskrækkes der over: *Hvo vil mig anklage? Hvo vil mig beskyldte? Hvo vil mig fordømme, Jesu Blodestrømme sænker ieg mig i, Gud for alle Riger dømmer selv og siger, denne han er frii, han er toet i mit Blod, Satan, Synd og Død maa rømme, hvo vil mig fordømme?* — Hvad Kraft og Saft, ieg hver Gang nyder ved Jesu Legem og Blods Annammelse, kan ieg ey med Ord eller Pen forklare. Dog kan og tør ieg i Ydmighed sige, at ieg ey allene derved erindrer ham, men ogsaa kommer mere og mere i een vis Forbindelse med ham og mine Søskende, hvorfor ieg elske ham og dem af mit gandske Hierte.

Skulde han nu vilde sige til mig, som han saa ofte har forlydet sig med: *Fød mine Lam*³, saa maa ieg svare: Ak ieg usle Daare, hvem kan og skal ieg føde? Dine Faar de føder mig. Nu er ieg snart 65 Aar gammel, og saa at sige har neppe gaaet eet Skridt uden for min Dør til at befordre Herrens Gierning og Ære. Nu, ieg vil tie og bøye mig for ham, som har indtaget mit Hierte. Maaskee han i den 11de Stund kunde bruge mig til een ringe Haandlanger? Min daglige Hengivelse er denne, som ofte i min Barndom blev syngt af mine Forældre: *Nu vil ieg være (med mine Tanker og Begieringer) o, Jesu kiære, hvor du mig helst vil have, ieg lukker dig ind i mit Hierte og Sind, o Herre min, med al din Naade og Gave.* —

Denne Hengivenhed vil han selv opholde og bevare i mig, til han kalder mig af Naade hjem til sig.

Min Kone og ieg hilser herved paa det allerkiærligste.

¹) Zinzendorfs Svigersøn og nærmeste Medarbejder Johs. v. Watteville.

²) I Gæstgiveriet til Konfirmationsmiddag.

³) Joh. 21, 15.

19.

12. 9. 1818. — — (Hustru været i Chrf. paa Besøg; syg hjem) Omeenskiønt at Reysen formedelst hendes Svagheds Skyld ey kunde være saa angenem for det udvortes, saa er hun dog hierte glad, at hun var der, og efter hendes egen Bekiendelse nød hun stor Velsignelse for sit Hierte, som hun vil ey saa snart forglemme. Dette saa meget mindre, naar vor kiære Nærværende Herre kan faae hendes Hierte ind i hans Kiærlighed. . . . Løvrigt beder min gode Kone paa nye at forlade hendes Dristighed med at trænge sig til Abendmahl, hun skammer sig vel der over, men den Velsignelse, hun nød der ved, har lægt og læger daglig hendes Forseeelse. — — —

20.

9. 2. 1819. — — Min Kone og mig er det meget kiært at høre fra vores lille S: Christian. Vor kiære Herre vilde selv af Naade velsigne og bevare ham fra alt det, ondt er, og at han maatte fra sin unge Alder blive indlemmet i ham. Dette er herved Hensigten fra vor Side, at han er kommet til Jesu Menighed. Ieg seer af din Skr.; k: Br.; at 3 Søstre, Jacobsen, og Enke Jespersen, er gaaet her fra. Denne sidste kiære Søster glemmer ieg aldrig, thi ieg lærte ved hendes Fortælling om sig selv at efter følge hendes Exempel i at sige lige frem til vor kiære Herre alt det, som trykker og vil trykke os; og der af har ieg nydet gode Frugter, har ogsaa der for med Vished kundet recomandere andre hendes Exempel. »*Unser Loos ist schön und gros*«. — — — — Dette velsignede Vers har været mig besynderlig i denne Tid til stor Trøst og Opmuntring, thi dette er ret Troens Art, at saaledes omgaaes med vores udsynlige, dog nærværende Herre. Af hans Naade og Barmhiertighed kan og ieg arme Synder sige: *Min Lod er skøn og stoer*, ak at ieg ret kunde takke ham der for, andet ved ieg ey at give ham, thi det er mig ey betroet at være een ringe Arb: i hans Viingard, neppe i mit eget Huus, som ieg burde at være. Ieg er for ham som een udygtig Svend, der allene har Naadens Brød, og dette er mit daglige Ophold. Men omeenskiønt dette levende i sig selv er fattig, saa *dækker han dog ofte eet got Bord for mig*¹, saa ieg troer, at den Riges Bord med alle sine saa kaldet herlige Retter i Vantroeg og Vellyst vilde blive mig een udtaalelig Ekkelhed imod de Retter og Viine, vor kiære Herre sætter

1) Psal. 23, 5.

for mig saa ofte til een saa salig Nydelse. Herved siger ieg ey allene: *Herre, her er got at være*¹, men og siger til ham med dyb Vedmodighed: »Min kiære Herre, er der dog ingen Ting, du kan bruge mig til«. Det Svar, han ofte giver mig, er dette: »*Fød mine Faar, fød mine Lam*«. Ieg maa her paa sige til ham: »Ak min kiære Herre, ieg er selv eet nødtørftig Lam, som uden dig finder ingen Føde, men her er ieg for dig, ligesom du er for mig. Viis du mig de Faar og Lam, ieg skal bære Føde frem for. *See her er ieg. See her er ieg*². *Nun, so nim mein Herz und alles, was ich bin. — — — Den sündig bin und bleib ich immer, aber in sein Blut gekleidt*«. —

I dise 2de Forfatninge er ieg den ringeste imellem mine Brødre.

Nok tillader ieg mig eennu mere at melde: [Om] den sidste Synodo³ har ieg vel hørt gandske lidet om. Men dette lidet fylder kuns lidet i mig. — Ikke af Nysgierighed vil ieg spørge, hvad der blev forhandlet eller afhandlet og besluttet? Men ieg tør dog i dybeste Ydmighed sige for vor kiære Herres Aasyn, at ieg tager Deel saa vel i hans Riges Besverligheder som dens Herligheder; her for ønsket ieg ogsaa at vide, hvad der forefaldt i begge Henseender. Forlad mig, mine kiære Brødre, at ieg saa dristig og børnlige begierer at vide noget herom? Hvad du kan og vil give mig, dermed vil ieg være tilfreds og taknemmelig. Det skal ey komme fra mig i fremmede Hænder, men sende det tilbage til Vedkommende. — Skulde de kiære Brødre ey finde det passeligt at sende mig noget derom, saa vil ieg dog ey have noget imod dem, men være stille og sige: *Tog ieg feyl i Børnlighed, Jesus blir mit Tilflugts Stæd*.

21.

7. 8. 1819. — — Min gode Kone agter at komme til Chrf: og reyser her fra om Gud vil næste Onsdag, og har bestemt denne Tid for at bivaane den 13. Augustes Høytidelighed⁴, hvor hun gjerne vilde tage Deel i det hellige Abendmahl.

Forige Aar trængte hun sig der til med Magt, dog er dette

¹) Math. 17, 4.

²) Es. 6, 8.

³) Brødremenighedens Synode 1818.

⁴) Brødremenighedens Stiftelsesfest.

ey saa tilladeligt. Imidlertid saa skal ieg bede dig hiertelig fra hende, at du, min kiære Broder, vilde i Forveyen berede Vey og Ingang for hende.

Hun forsikrer mig, at dersom det i forige Aar gandske havde blevet nægtet hende at komme med, saa havde hun blevet udtrøstelig. De kiære Brødre som foresatte vil da ey heller nægte os arme Betlere aarlig eet got Maaltid hos dem. Visselig maa det ey nægtes, at Jesu Legem og Blods Nydelse i Troen har altid den samme Kraft, paa hvad Stæd det een nydes. Men at komme tilsammen i een Meenighed, hvor om man troer, at *de have eet Hierte og een Siel*¹, dette Syn er noget særdeles, men meget mere følende for Hiertet, hvor over man smelter som Vox og helliges mere og mere efter hans Sind. Dette vil ieg gierne have. Men han ved (ieg ey heller udvidende derom), hvor langt ieg her udi staar tilbage. Nu, han selv tage os i sin Pleye, *thi uden kan vi intet giøre*². Ak, hvornaar vil vi dog give ham fuldkommen Ret i disse sine Ord? Hvornaar skal vi dog blive som Barnet i Vuggen? Uden dette er Himmelens Dør ey aaben for os. *Nun nim mein Herz und alles, was ich bin.* — —

Fra din ringe Broder i Egybten

— — —

22.

28. 8. 1819. — — Ved dette kan ieg give Efterretning, at min Kone og Datter med den lille Maria kom lykkelig, sund og vel hiem i Mandags d. 23de, som ieg vil bede at lade vores Christian vide. —

I Morgen paa den ledige Br: Fest er det min Fødsels Dag, har altsaa lagt 66 Aar tilbage. Men min beste Tid er om faae Dage, nemlig d. 6. Sept., kuns 45 Aar³. Naar ieg overseer mine første 25 døde Aar, saa maa ieg vel dybt skamme mig, men een nu meget mere i mine Leve Aar, da den gode hel: Aand har arbejdet saa udtrættelig paa mig og ieg dog ey er kommet videre, som ieg er. Ieg er syndig, udformuende og kraftesløs til alt godt. *Thi naar ieg spør, hvad ieg giør? og hvad ieg har fortient? det intet er bevent.* Altsaa har ieg intet uden Fattigdom og syndig Udselhed at komme frem med for min Frelsers Fader; og da maa ieg ey nægte, at hans Aand trøster mig særdeles; og dette opholder mig, at ieg og i dette Øyeblik

¹) Ap. G. 4, 32.

²) Joh. 15, 5.

³) Fejl for 41! Jvfr. S. 126, 131, 136, 145.

kan holde mig til ham og finde Naade samt Reenselse i Troen paa hans Blod. Dette er een Salvelse, hvor ved ieg ogsaa tør ingaae i Evigheden. —

Spangenberg's¹ Levnets Løb har ieg ofte læst igiennem, og læser det atter i denne Tid. Dens Læsning bliver mig altid vigtigere og er til nye Velsignelse, til Efterfølgelse i hans Troe og børnlige Omgang med vor kiære Herre. Dette ieg og vil udbede mig af ham, som seer ind til Hierter og Nyrrer. Ieg er eet udselt Leer. Men ieg troer neppe, at han kan faae mig draget, som han vil have mig. Dog ved ieg, at *dette mit Leer er i hans Haand*²; saa maa han see til, hvad han kan gjøre ved mig udsle Støv? At ieg er bleven bekiendt med den kiære Brødre Meenighed, har været og er mig til stor Velsignelse. Havde ieg ey faaet det Bekiendskab, saa havde ieg visselig taget Skade paa min Siel, ia muelig gaaet gandske forloren. De, som ere opfødte og blevne i Menigheden, de skionner neppe paa, hvilket Fortrin de haver; thi de ere som Poder i en vel omgierdet Have. I Stædet for, at vi, som ere uden fore, haver Fiender runt om os. Men hans Navn være lovet og priset, den, som vil lade sig bevare, kan blive bevaret. Dette har han beviist imod din ringe Br.

— — —

23.

4. 9. 1819. — — Min Fødselsdag d. 29. Aug. er nu atter forbie, og ieg begynder paa det 77te³ Aar. Benævnte Dag var mig ret velsignet, og det faldt mig ofte ind, at nogen af mine kiære Brødre bad for mig der; og da vor kiære Herre er saa *rund til at give Velsignelse*⁴, saa hører og bønhører han gjerne saadanne Bønner.

Hvor lykkelig er ieg dog, at ieg kiender min gode Nær-værende Herre, og staar i Samfund med hans arme Brødre Folk. Ieg ved, at de kiender dem saaledes, ieg visselig ligesaa for min Deel, og det i een høy Grad. Men dog finder ieg Tid efter Tid, at han ey forskyder mig, men kan tale fortroelig ud med ham om min slemme Vanart og sige: See hvilket Men-niske ieg er. Og vidste ieg ey, at den heele Verden var ved ham forløst, saa maatte ieg tvivle, om ieg og var iblant de forløstes Tal? Men da ieg ved, at *han kom til Verden for at vilde gjøre alle Syndere salige*⁵, saa er dette eet Ord, som giver mig een

¹) Brødremenighedens Leder efter Zinzendorfs Død. ²) Jerem. 18, 6.

³) Fejl for 67! ⁴) Es. 55, 7. ⁵) 1. Tim. 1, 15.

Synder Frimodighed at nærme mig til ham, hvor ved ieg og erfarer, at han ey til nogen Tid lader mig gaae trøstesløs eller hielpeløs fra sig. Førstkommende Mandag d. 6. Sept: er det min Opvækkelses Dag, nemlig i Aaret 1778, altsaa 41 Aar siden. Den Dag er mig saa levende, som det var skeet i Dag; og ieg vil aldrig glemme den i alle Evigheds Evigheder.

Men naar ieg nu seer paa mig selv og vil vide, hvor vidt er du i de 41 Aar kommet frem i din Christendom? saa maae ieg med Bludsel tilstaae, at ieg er den samme Synder som til den Tid, ia vel mere, da ieg Tid efter anden kiender mit onde Hierte; og naar han ey af sin Naade bevarede mig, da kunde ieg giøre de sletteste Ting med. Altsaa er Summen denne, at ieg kiender mig som den største Synder paa den gandske Jord. Men vor Herre og Frelsere være lovet, *ieg kiender og ham igien*, ieg hører hans Røst, og vil gjerne følge ham, ak, at ieg kuns var lydlig til alle Tider, saa vilde min Lyksalighed stedse voxe, denne, ieg hiertelig ønsker alle mine Medmennisker; og i sær liger det mig paa, at mine Børn maatte komme til alvorlig Eftertanke, at ieg føreend min Bortgang maatte kiende, at de havde det rette Liv af Gud. Ieg bliver ofte udroelig over dem, gaar til mig selv og spørger, om ieg og efter kommer de Ord, som Herren sagde eller ved Mose lod sige til Israels Børn: *Dise Ord, som ieg byder dig i Dag, skal være paa dit Hierte, og du skal igien tage dem for dine Børn*¹. — — — — Om dette synes ieg, at det gaar ey saa ret til i mit Huus, som det burde? eller i det mindste kun saa svagt, at Skylden liger paa mig.

Herom ønsket ieg at tale ret aabenhjertig med een benaadet, salvet og erfaren Broder. Ieg lader mig gjerne lære, ia bebrejdes af Jesu sande fortroelige Venner, dise ieg i Armod elsker.

— — —

24.

11. 9. 1819. — — Mange Tak for din gode Skrivelse af 4de ds. Ieg ved for vist, at mine kiære Brødre ofte tænker paa mig og beder for mig. O, hvilken Lykke at være i Samfund med Guds kiære Børn. Det er som Haand i Haand, Hierte i Hierte. Dette er og vor kiære Herres behagelige Villie, at *vi skulde være eet, ligesom han og Faderen*². Dette har han udbedet for os, og tillige forhvervet os den Naade, som ogsaa opholder og vedligeholder den samme. *Unsere Loos ist schön und gros.* — — —

¹) 5. Mos. 6, 6—7.

²) Joh. 17, 21. Brødremenighedens Livsmotto.

Her for og for alt vil vi arme Syndere love Herren Nat og Dag her i Tiden, efter den Naade han skænker os.

Hvad Christian angaar, da maa han gierne for min Kone og mig lade være at læse Lattin. Det kunde vel være nyttig for ham i Skrivemaaden, dette, nogle vil sige, ieg forstaar det ikke. Men da det falder ham for tungt at lære, saa kan det bortfalde.

Men derimod saa meget som muelig i Regning og Skrivning, baade Tydsk og Dansk. Haver han og nogen Nemme til det Fransch: Sprog, saa var det io ingen Skade. Muelig han kunde i sin Tid ordinere Vare fra Lyon eller fra Schweitz? Fra dise Stæder kommer de beste Silke Tøyer og Baand. Nu, dette er kuns eet Indfald fra mig. Kunde det kuns blive hos ham, som vi synger: *Nun nim mein Hertz* — — — —, saa vil al det øvrige tilfalde. Min Kone med mig hilser kiærligt.

25.

28. 12. 1819. — Vi ere her Gud skee Lov alle vel; vi vil ogsaa haabe, at de lever got i det kiære Christiansfelt, og i sær i denne gode Jule Tid. For min Deel kan ieg og melde, at Jule Aften i sær var det mig overmaade vel, ia om ieg saa maa udtrykke mig, saa var vor kiære Herre mig snart nærmere, een ieg kunde taale det. Mange Glædes, Taknæmmeligheds Taarer maatte flyde; og Hengivendheden blev fornyet. Det faldt mig og ind der ved, at een eller anden af de kiære Sy-skende havde udbedet mig Velsignelse; deres Bøn blev bønhørt i rig Maade; vor Herre Iesus være takket for alt got baade til Liv og Siel. Hvem kan noksom berømme hans troefaste Kiærlighed. I denne Betragtning maa man synke i een bundløs Afgrund.

Hvorledes det gaar med vor kiære Christian? faar vi da at vide med det første. Nu gaar min Kones og min Længsel ud der paa at faae ham hjem; dog maa vi io bie, til han haver fyldt sit 14de Aar i August; og da haaber vi at faae den samme Glæde, som med Caspara, at være tilstæde ved hans Confermation, hvorom ieg beder dig, min kiære Broder Sønnichsen, at vilde betids tale derom med den kiære Broder Krøger¹, at der til den Tid ey skal være noget til Hinder for samme at blive fuldbyrdet, thi hos os og i denne Egn er ingen Præster, som gaar paa Veyen til Himmelen, kan der for ey vise anden der til.

¹) Chr. Ludw. Crøger, Søn af ovennævnte M. C., Præst i Chrflid. 1818—27.

Ofte har ieg baade skriftlig og mundtlig yttret mig, at mine kiære Børn kom ey egentlig til Chrf: for [at lære] i det udvortes at lære, men Hensigten var, at de maatte lære at gaae paa den sande Saligheds Vey, og ingen af dem skulde blive fortabt. Ieg kiender af egen Erfarendhed, at Conferm: Dagen er een vigtig Dag, denne ieg ogsaa ønsker at maatte blive for vores sidste og yngste Barn. Til ham følger indlagt eet Brev, som ieg beder at afgive til ham. Det blev een Deel længere, som ieg havde foresat mig, men det gaar mig ofte saa. Dog er ieg ogsaa undertiden fattig paa Naadesord, at ieg ved ey, hvad ieg skal tale eller skrive. Det har da ofte faldet mig for, som der fortælles om Qvækerne i Engeland, at de ere gandske stille i deres Forsamling, indtil Guds Aand rører een eller anden af dem, og da kan de tale, og af deres Mund kan udflyde levende Vandstrømme. Ieg har intet at dømme over dem, men meget mere anseer dem for een Deel af den Christne Kirke; thi i Hovedsagen ere de dog eenig med Jesu Brødre Menighed; og det er nok. Vor kiære Herre og Frelser velsigne dem og os alle sammen i hans Samfund. — — —

26.

18. 1. 1820. — Din kiære Skrivelse af 7de ds. modtaget til sin Tid. Det er min Kone og mig kiært at erfare, at Christian er vel, kan og see, at han i sin Skrivning har meget forbedret sig.

Angaaende hans Confermation da havde vi vel ønsket, at det kunde have været til den Tid, som vi agtet at tage ham hjem. Men hvad der er besluttet i Synodo, kan ikke forandres, hvor for vi meget gjerne antager det Tilbud, at han til Palme Søndag bliver confermeret; og der for skal han dog blive i sin Skoel til Aug: eller Sept:, thi han kan ey lære for meget. Vi beder at hilse Br: Crøger paa det kierligste; vi ved, at han vil ogsaa tage sig ham an med Troeskab for den Herre og Frelser, som er tilstæde og seer altid paa os.

Min Kone og ieg haaber at opleve med Sundhed Chr. Conferm: Dag, som vil blive os een ret Glædes Dag. Ikke uden Følelse og Glæde kan vi tænke paa Caspar: Conferm:. Det var een Dag for mig og minne Børns Opofrelse til een Løn for hans Smertes. Een stor Glæde er det og for mig, at vor kiære Herre har beviist mig den Naade, at alle mine Børn har een Tid været i Menigheden; og de ved, hvor Guds Børn findes i Særdeleshed, dette ieg ey vidste i mange Aar. Ieg haaber ogsaa, at mine Børn skulde beholde eet Indtryk der af,

som maa blive dem til Velsignelse for deres Leve Tid; og om det ey saa strax kan blive aabenbar, hvad den gode Guds Aand virker i dem, saa kan det komme frem til een Tid, man mindst venter; der paa haver man mange Exempler og glade Efterretninger. Saaledes har vi een ung Garver Kone her i Byen, som er i denne Tid kommet til alvorlig Eftertanke om sin Siels Salighed. Det var Skomager Daniel Møllers Datter ved Navn Stine; hun var i Chrf: 1 eller 2 Aar¹, og han tog hende udventet der fra; om dette skeedte for hans Udformuendhed, at han ey kunde holde hende der længere, eller at een opvakt Svend i hans Værkstæd (der ey harmonerede med Menigheden²) havde overtalet ham til at tage hende der fra, er mig ey bevist. Imidlertid anseer ieg dog hendes Opvækkelse for een Frugt af det, hun har hørt og seet i Menigheden, tillige hendes Sl: Faders og de kiære Søskendes alvorlige Bøn for hende. Dette opliver mit Haab for mig om mine Børn. Naar ieg kuns kan erfare, at de vil vandre i Sandhed, saa vil det være mig meget let at gaae her fra.

Br: Asmussen bad ieg for kort siden at sende mig 2 Losungs Bøger³. Ere dise ey sendte, saa bad ieg at han vilde sende mig dem med Posten, om ey anden Leylighed var. Ieg haver lovet dem bort til eet Par Venner.

Ventelig faaes der herefter ingen flere skrevne Efterretninger. Men ieg har hørt, at der udgives trykte; dise ønskede ieg saa gjerne at faae, men ved ey, paa hvad Maade de udgives? Bogb: Hans⁴ haver vel dise at udgive og at bortsende til vedkommende? Er dette saa, da beder ieg, at han giver mig Efterretning der om, hvor efter ieg kan resolve mig.

Iøvrigt aflæges herved den kiærligste Hilsen fra min Kone og mig til dig k: Br: og Kone samt alle Bekiendte, der daglig og stundlig forbindes mere og mere med vor kiære Herre. O, hvad er dette dog en Velsignelse, at vi arme elendige Syndere nyder den store Naade at kunde komme i een saa nær og fortroelig Omgang med Himmelens og Jordens Skabere, at vi tør og kan læge alt paa ham, hvad som der vil trykke os, det maa være for Siel eller Legeme, det mindste med det største. *O store Gud din Kierlighed den haver ingen Lige.* — — —

Gud velsigne heele Menigheden. Det skee; Amen.

1) 1803—04, efter Brandts Tilskyndelse.

2) den historisk kendte Ole Henrik Svane.

3) Brødremenighedens kendte Lösensbøger.

4) i Chrfld.

Hvordan er det gaaet til i Hernhut? Ieg har hørt, at onde Mennisker eller een vanvittig har lagt Ild paa 4 Stæder i Brødrehuset; og derved er foraarsaget stor Skade; Man maa tænke her om, som David sagde: *Lad ham bande, thi Herren haver sagt dette*¹; saa maa man og antage dette af Herrens Naades Haand, thi: *Ikke eet Haar*². — — — — Da ieg deel-tager i Meenighedens Vee og Vel, saa er det mig altid interessant at høre noget der fra, det maa een ogsaa være, hvad det være vilde; og alt skal tiene mig til Gode, thi ieg vil gjerne *elske ham, som har først elsket mig*. —

27.

5. 2. 1820. — — Min Kone med mig glæder os ret hiertelig ved den forestaaende Paaske Tid. Vi ved, at vor kiære Herre saa gjerne velsigner. *Er segnest ia so gern*. Dette haver ieg saa ofte ved hvert Besøg i Chrf: erfaret, *saa mit Bæger har været alt for lidet til at modtage* det, som vor kiære Herre vilde forunde mig. Ia ieg maa sige, at hver Gang ieg har indtraaet i Sahlen, saa har Guds Fred giennemtrænget mig, og der ved forglemte, at ieg havde Borgerskab i Svendborg. Naar Sangen begyndte, saa stoed min Siel strax i een hellig Brand; her ved havde ieg ofte ønsket, at ieg var paa eet eenligt Stæd, hvor ieg ret kunde udgræde Lov og Taksigelse for min kiære Herres Føder.

Ieg ved, at mine kiære Søkende udbeder Velsignelse for mig, naar ieg kommer der; ia dise ere vel flere, som ieg kan troe. Ieg er visselig gandske udværdig til al den Kierlighed, som Frelseren og hans Folk viser mod mig; hvad ieg er i mig selv, kan ieg bedre fortælle for ham eensom for mine Søkende, der neppe vilde troe mig, naar ieg vilde sige det til dem. Imidlertid saa er det hans Naade og Trofasthed, at ieg eennu med Tolderen tør nærme mig til ham. Ieg maa da daglig og stundlig bede om Naade, indtil han lukker mine Øyne; *thi om ieg een toer mig i Sæbe, saa dypper han mig dog i Pylten*³. Dette forstaar ieg saaledes: At om ieg een af al Magt vilde beflicte mig paa alt got, saa viser han mig dog i mit inderste Hiertes Grund, at Synden altid er i Følge med. Dette gjør mig skamrød, hvorfor det tiglig og sildig heder hos mig: *Ak Herr Jesu, wen ich dich nicht hätte, und wen dein Blut nicht für mir Sünder redte,* — — — — —

Sein Blut, Sein Blut, dass hats gemacht, das ich mich Ihm

1) 2. Sam. 16, 10.

2) Luk. 21, 18.

3) Job 9, 30—31.

ergeben. Sonst hätte ich nie an Ihn gedacht in meines ganzes Leben. Dette er mit Smykke, og dette er min Olie, hvorved min Lampe brænder. Med dette allene kan og vil ieg møde ham, naar han vil hente mig her fra. Og *hvo ved, hvor nær mig er min Ende? Eet Trin ieg atter har i Dag mod Evigheden vandret.* — Men om det kunde behage min kiære Herre, saa ønsket ieg dog for min kiære Familles Skyld at gaae her nogle Aar eennu. Imidlertid saa bliver Verden og de Ting, som ere i Verden, mig mere og mere abgemaakt eller vemmelig; og alt det glimrende, som saa kaldes Herlighed, anseer ieg som graa Stene af slet ingen Værdie, men kuns ene Byrde, som nager og plager. Det kan ret kaldes een Lyksalighed at arbejde her, hvad man kan, og dog være som een fremmet Gæst. Ia vor kiære Nærværende Herre vilde af Naade giøre os løs her fra efter sin behagelige Villie. Dette vil han ogsaa giøre, Amen. Gud velsigne Dig k: Broder med dit gandske Huus, ia, han velsigne alle de k: Br: og Systre, som ere i Menigheden. — — —

28.

30. 5. 1820. — — Med min Datter Sophia, som overbringer dette, sendes 40 rd, hvorfor bedes mig krediteret.

Min Kone var for faae Dage meget svag (dog ey Hierte Syge), men er nu paa een 4 Dags Tid bleven frisk igien.

Broder Frantz Lund¹ kom her til i Aftes fra Qverndrup, hvor iust min Kone med Mad: Matth. gjorde eet Besøg i Gaar; og da fulgtes han med. I Morgen tiglig reyser han til Faaborg;

Mad: Matthisen (hvor med min Datter gjør Følgeskab) kommer da til Chr:f: første Gang. Nu vil vi ey allene ønske, men og bede for hende til vor kiære Herre, at han vil give hende eet ududsletteligt Indtryk af hendes Besøg der. Ieg troer om hende, at hun er gandske børnlige og lærvillig. Af Naturen haver hun eet blød Sind og kiærlig Hierte, er heller ey udbekient med den gode Sag og Guds Folk i Kiøbenhavn, skiønt ieg ey ved, at hun besøger Forsamlingen i Stormgaden. Imidlertid er det dog got at være vidende om det Gode, hvilket er udbekient for den største Deel Mennsker. — — —

29.

27. 6. 1820. — — Med min Datter Sophia modtog ieg din gode Skrivelse, dise til alle Tider mig kiærkommen. Ved denne

¹) Diasporaarbejder i Jylland og Fyn 1815—46.

gode Leylighed vil ieg hilse mine kiære Søskende. Min Kone saa vel som mine Børn og ieg ere Gud skee [Lov] alle vel. Gierne ønsket ieg at vide, hvad Dag den sædvanlige General Forsamling¹ bliver? Ikke fordi ieg troer at kunde deeltage personlig der udi, men dog for at vide det for ud. Ieg er skyldig for nogle Bøger til Br: Greissen i Hadersl: 3 r og —schill. H: Cour:. Maatte ieg bede kiære Broder at giøre dette Udlæg for mig. Ieg ønsket gierne, at dette maatte skee noget før Gener: Forsamlingen om muelig, thi da maa han aflæge Rigtighed for de bortsolgte Bøger. —

Maa ieg eenu paalæge m: k: Br: een liden Commision? Nemlig dette: Ieg beder at hilse Bogb: Br: Hans og takke ham for tilsendte Nachrichten 2det Hæfte for i Aar, men ønsker gierne at faae det første med, om det er at faae? og i Fremtiden, hvad som udkommer. Om dette vil han nok erindre, at ieg haver talt med ham.

For denne Stund er ieg hos min Søn i Nyborg, saa ieg der for ey kan see, ey heller erindrer, hvor mange Skilling, at Greissen skal have til de 3 rd, men dette vil han selv lade dig vide, naar Leylighed gives til ham.

Nu vil ieg til Slutning ønske og bede vor kiære Herre, at han selv vilde føde og velsigne sin kiære Meenighed over alt og eethvert levende Lem i Særdeleshed. Hvad mig angaar, da ved han, at ieg for ham er een fattig og den usleste Synder, som kan findes paa Jorden. Men dette maa ieg lægge til, at han er saa ofte mit Hierte føelelig nær, at *mit Bæger og gaar over*. Han haver giort og gjør stor Barmhiertighed imod mig; der for maa ieg ofte udbryde: *Min Siel lover Herren*² — — — Gud velsigne dem alle.

— — —

30.

10. 10. 1820. — — Ved dette kan ieg lade Dem vide, at vi Gud skee Lov ere alle vel. — Min Kone med Christian og Caspara reyste til Nyborg i Søndags for at besøge vor Peter med hans Familie.

Ieg forglemte hos Broder Krøger at faae een Attest (som ieg fik hos Broder Wunderling³ for Caspara), at Christian er der confirmeert og har gaaet til Abendmahl. Denne Attest skal

1) formodentlig i Chrfl.d.s Bibelselskab, stiftet 1816.

2) Psal. 103.

3) Præst i Chrfl.d. 1814—18.

io være paa stemplet Papiir, hvor for ieg beder at gjøre Udlæg til videre og ved Leylighed erindre mig herom eller naar vi sees, ifald ieg skulde forglemme det? thi ieg maa tilstaae, at min Hukommelse taber sig lidt efter lidt. Derimod maa ieg med Skamfuldhed tilstaae med Lov og Tak, at den gode Guds Aand er mere geskæftig for mit Hierte, saa at ieg der ved nyder mange salige Stunder, i sær paa mit Leye om Natten, og ligesom een Moder (om ieg saa maa tale), der vogner sit lille Barn for at læge det til sit Bryst. Saadant eet lidet udmyndigt Barn anseer ieg mig og at være for min Herres Føder og som een stor og største Syndere, ieg kiender. Dog lader det til, at han ey agter, hvor stor een Synder ieg er, men udmager sig alleneste for, at han kan til Bunds velsigne mig baade til Siel og Legeme. *Solte ich mein'm Gott nicht singen* — — — Ieg kan ey takke og love ham, som ieg vilde og skulde. Men dersom mine kiære Brødre kunde hielpe mig her udi, saa vilde det være mig kiært. Mine Brødre vilde i Kiærlighed tilgive mig, at ieg som eet Barn omgaaes med dem, og kan der for ey tie, men med David maa fortælle eder, *hvad Herren af sin blotte Naade, Naade beviser imod min Siel*¹. — For kort siden laae ieg een Morgenstund og halv slumrede. Den gode Helligaand lod mig høre de sallige Aanders Stemme i Himmelen. Ikke allene dette, men ieg kunde og synge med, dog i een svagere Tone; og da ieg er lidet bekiendt med Tone og Musik, saa hørte og følede [ieg] strax, at mine Strænge var gandske stemt med dem i een Harmonie. Dette var mig paafaldende skiønt og glædeligt. *O Seligkeit für dieser Zeit, für die ganze Ewigkeit*. Een nu een anden nye Erfaring, ligesaa een Morgenstund: Ieg har saa ofte tænkt paa, hvad der staar i det 176. Stk. (Etwas für Herz²), med Rette at kan kalde Gud sin Fader og kiære Fader. Dette har ieg aldrig til forn saa fordristet mig til, men allene kaldet paa Frelseren, som og er i Faderen, og Faderen i ham. Imidlertid har ieg dog ofte ønsket (som bemeldte Stk. lærer), at ogsaa eengang blive bekiendt med Faderen. Dette blev mig da saa klart, at ieg kunde børnlige og fortroelig handle med ham som med Frelseren. Ieg smagte og Faderens Kiærlighed. Den var udbeskrivelig yndig og vedholdende hos mig; og ieg vil aldrig forglemme det, hvad Faderen, Sønnen og den Helligaand er for mig. I det øvrige finder ieg (som der staar i samme Stk.) at ieg handler naturel, ligesom det bliver mig i min Bøn,

1) Psal. 66, 16.

2) Herrnhutisk Andagtsbog af Loskiel.

og ieg finder da i alle 3 Personer een Gud, som er Kiærligheds Gud i Liv og Død.

Ieg tænkte ey paa at skrive det halve, hvad ieg her haver skrevet; ellers havde ieg taget mere Papiir. Men da ieg kom til at fortælle, hvad Herren haver gjort imod min Siæl, saa kunde ieg ey holde op, thi ieg vilde og gierne lade mine Brødre vide, at deres Bønner for mig og mine har ey været forgiæves udøst.

Af denne min Skrivelse vil mine kiære Brødre see, at ieg er eet eenfoldigt lidet Barn, som først begynder at gaae i Ledebaand. — — —

31.

30. 1. 1821. — Meget elskede Broder Sønnichsen. Til sin Tid har ieg modtaget dit kiære Brev af 17. Oct. f. Aar, hvor udi Confermatt: Attest for Christian. Det blev foreviist; og der var ikke noget i Veyen for ham at antages her til Abendmahl. Din kiære Skrivelse af 8. Dec: f. A. har ieg og modtaget til rette Tid, samt den Bog, som medfulgte, hvorfor ieg takker. Den er liden, men har eet stort Omfang; og hvad der menes med dette Skrift, kan let indsees af dem, der har nogen Indsigt i Menighedens Gang¹. Sidste Gang, ieg var i Christfelt, spurgde ieg een gl: Br.; hvorledes det stoed med Menigh: Cassen i det heele? Som ieg troede, saa sagde han, at heele Unietet² var i stor Giæld og havde stor Besværing at faae Misionairerne besørget, som ogsaa at holde dem, hvor de ey selv kunde have Leylighed at fortiene noget. I Brødre Historien³ har ieg og læst nogle Gange med Deeltagelse, hvorledes Menigheden i Aaret 1753 (iust mit Fødsels Aar) var i stor Betryk, men kom dog igiennem. Virkelig er vel og Uniet: i stor Giæld? Vor gode udsynlige, men dog vor Nærværende Herre, hvis egen Sag det er, vil vel af Naade hielpe sit Folk igiennem, at hans Arbejde ey skal standse. Vi vil børnlig og fortroelig vende os til ham, at han vil aabne Veye. Ak, min kiære Broder, naar vi ey havde ham at vende os til i alle Øyeblikke, ak, da maatte vi forgaae; vilde han ikke læge os fra vore Synder, saa maatte vi evig fortabes. Men hans Navn være lovet, Han er os eet og alt.

¹) aabenbart en Oversigt over Missionsværket og dets økonomiske Status i Øjeblikket.

²) Unitas fratrum.

³) forfattet af L. Craz.

Min kiære Broder, hvor gjerne ieg vilde understøtte Unietetet i den omtalte Deel, det kiender vor kiære Herre saa vel. Een gruelig Pænge Forlegenhed er her over alt. Ieg for min Deel haver over 5000 rdl C:r: udestaaende paa Herregaarde, hos Præste, Præste Forpagtere med flere, og staar saa fast, at ligesom det aldrig skulde betales. Hertil kommer ogsaa dette, at ieg har hiulpet min Peter saa meget, saa det snart gaar over mine Kræfter, og kan ey faae meer ind, og knap saa meget, at ieg kan nogenlunde holde min Kredit vedlige. Des Aarsag har ieg og i dette Aar maattet lade mig forstrække 1200 rdl hos een god Ven i Kiøbenh:.

Vor kiære Herre i Naade bevare mit Huus og Hiem, saa har ieg Overflødighed af Vahre, men dise ere ey af den Art, at man kunde føre een Ladning bort at sælge. —

Destovære er Christenheden saa forfalden, at de slet ikke kiender, men langt mere haver Afskye og Foragt til Missionairerne. Naar de kiendte Mision: store Kald, og hvad Velsignelse der af udkommer, da vilde de vist spare noget af udnyttig Forfængelighed, og med Glæde give det hen som i Guds Kiste.

Stor Opvækkelse er der ved Kiertemind-Kanten¹ for denne Tid, men de Stakler de maa og erfare Fiendernes aabenbare Spot og Forfølgelse. Dette kan og skal have sin Nytte. Den rette Sag vil komme desto bedre frem for Lyset; og muelig vil mange opvækkes derved. — — —

32.

9. 8. 1823. — — Ved Leylighed er det i denne Tid bleven mig sagt, at til den 13de dennes, som ellers er høytidelig, skal desuden være festlig i Anledning af Begyndelsen til Chr: Opbyggelse². Gjerne vilde min Kone og ieg haver bivaanet samme. Men da Høsten for os begynder allerede paa Mandag, og vi ey dertil kan undvære Hæstene, saa maa vi afsee der fra og benytte os paa samme Dag at tænke der paa. Hvad got ieg har nydet af Menighedens Samfund over 40 Aar, hvor for ieg i dette Øyeblik takker min kiære Herre og Frelser med hede Taarer, og beder ham, at han af sin blotte Naade vil opholde mig i sit Samfund, og i Foreening med hans arme Flok, hvor iblant ieg virkelig finder mig som den aller udværdigste.

¹) Den østfynske Vækkelse ved O. H. Svane og Chr. Madsen.

²) 1773.

Fremdeles takker ieg og Herren, fordi han og haver velsignet min Kone og 4 Børn, at de haver faaet Bekiendskab med Guds Folk. Herren selv give dem Naade, at de maatte benytte dem der af og efter min Bortgang vedblive i Samfund med Frelseren og hans Folk, da skal de erfare, *hvor lifligt det er, at Brødre og Søstre boe eendrægtig til sammen.*

Nu beder ieg dig, min kiære Broder, at du vil bede for os, at vi ogsaa her paa benævnte Dag den 13de maatte af Naade føle Frelserens Nærhed og Velsignelse. Ieg vil og, saa got ieg formaar, bede for eder, at eders Hierte maatte overflyde af Lov og Tak til Herren for al den Velsignelse, han haver ladet flyde til eder og alle, som uden for Menigheden haver haft Deel der udi.

Den 29de dennes bliver ieg 70 Aar. Med hver Dag finder ieg meer og meer min Afmagt og Udduelighed, og har derfor ikke andet at sige til Frelseren: *Schau hier, hier steht ich arme, der Zorn verdienet hat.* — — — Men hvor saligt er det dog ikke at staae i Samfund med Frelseren og være bekiendt med ham, og at der ved kan trøstig klage for ham alt, hvad som trykker os, baade for Siel og Legeme, lidet eller stort. — *Hans Aand min Siel opretter med mangt eet trøstigt Ord, at Gud dem ey foriætter, som paa hans Naade troer.* — — —

33.

13. 9. 1823. — — Din Skrivelse af 21de f: M: har ieg modtaget, hvor af ieg seer dit oprigtige Venskab imod mig og mine, hvorfor ieg takker paa det allerkiærligste.

Sandelig er vor Frelseres Riges Fortgang mig det allervigtigste. Ieg finder mig ofte saa giennemtrængt af Jesu Nærhed og Kiærligheds Ild, at ieg og kunde gaae i Døden for mine Brødre. Men denne Varme er ikke saa til alle Tider, men maa den meste Tid finde mig saa udygtig og uduelig, ia saa elendig som den allerelendigste, og derfor maa lige som een Orm for min Herres Føder, og bede om Naade, Naade, Naade.

Hvor gierne ieg vilde bidrage til Jesu Riges Udbredelse, det tilstaar ieg for ham vor kiære Herre, der haver *Øyne som Ildsluer.* Men han seer og ved min Omstændighed, al Handel til Fordeel, liger ligesom i Døden, og det seer vist slet ud i det hele, naar Herren ey af sin blotte Naade vil forandre det. Men han haver io lovet at vilde hielpe os igiennem og rede os af al Nød. *Solt Er was sagen, und nicht halten? Solt Er was reden, und nicht thun?* — — — Denne Trøst opholder mig daglig,

ellers maatte ieg forgaae. *Hans Aand min Siel opretter, med mangt eet trøstigt Ord, at Gud dem ey forlætter, som paa hans Naade troer.* Ved dette eneste Anker har ieg hiendtil liget fast for alle ind- og udvortes Storm Vinde. — —

Du skriver, min kiære Broder, om min Søn i Nyborg. Hvor gierne ieg vilde betale for ham, det tør ieg kalde Herren til Vidne paa. Ieg har hiulpet ham over mine Kræfter. Fra den Tid han kom til Nyborg og etableret sig, har han faaet ud af mit Huus for 6 til 7000 rdl Schl: H: Courant. Ieg hialp ham mere, naar ieg kunde. Men ieg maa følge Sandhed, at Tiderne ere saaledes, at ieg neppe og neppe kan slaae mig igiennem for at holde Creditten ved lige; vel haver ieg Eyendomme baade i Bye og Mark, vilde og gierne sælge noget der af, men det er for Tiden ey muligt at faae $\frac{1}{4}$ Part af Værdien, ikke vil ieg tale om, hvad Indkiøbet har været.

Ieg har og een stor Deel til Gode. Det meste staaar paa Herregaarde, hvor der er yderste Trang. Hos Baronessen Rantzow har ieg til Gode over 800 rdl. Nu er hun sat under een Commission, saa det maaskee vil blive seent at faae noget der fra. Paa een anden Gaard næsten 3000 rdl. Ved Dødsfald er den Gaard under Skifte. Dette vil og blive seendt. Kunde ieg faae slige Summer ind, saa blev der Lættelse i alt. Min Peter er skyldig, som du skriver, til Garveriet, til den gode Sv: Kørboe, og til Ped: Jensen¹. Her er ieg og skyldig for mig selv; og det gjør mig sandelig meget ondt, at ieg hiendtil ikke har afgjort min Debet til den kiære Broder Jensen, men skal vel komme med det første, eller saa snart mueligt er. I øvrigt skal ieg og regulere hvad mueligt er, at min Søn og kan betale sit, hvor om de kiære Brødre kan være forsikret. — — —

34.

17. 1. 1824. — — Din Skr. af 10de f: M: har ieg til sin Tid modtaget. Ieg takker for din broderlige Deeltagelse i alle vore Omstændigheder.

At ieg levende tager Deel i Jesu Christi Menigheds Vee og Vel, det tør ieg vidne for ham, som allene skiænker mig Naade dertil.

Om det kiære Sarepta² haver ieg læst i Avisen her. Ia,

¹) Lysestøberen.

²) Herrnhuter-Koloni i Syd-Rusland ved Nedre Volga, grundlagt 1765.

Herrens Veye med sit Folk ere forunderlige og udsporlige, hvorfor vi altid maa lægge Haanden paa Munden, saa vi ey maa og tør spørge: Herre hvad gjør du? Men han ved og at vende alle Ting til sine Elskners Beste, ia, om eenskiøndt det seer allerfarligst ud. Hvorfor lod han Israels Børn komme i Klemme i mellem Pharos Hær og det røde Hav? Hvorfor kom Joseph i Fængsel? Hvorfor blev David iaget i Landflygtighed? een ogsaa af sin egen Søn. Af disses Modgange er io udsprungen de herligste Lovsange, af de Torne de herligste vellugtende Roser. Nu, vi vil da med Moses, Joseph, David og flere Guds Folks Forgængere gandske overlade os i Guds vor Frelseres Haand, som ogsaa ved, at han kan mægtig føre os over det røde Hav, ud fra den Egyptiske Trældom. Sandelig det er kuns een meget kort Tid, vi har tilbage. Ieg har oplevet de 70 Aar, men naar ieg seer, hvad ieg burde at være, og hvad ieg er? saa maatte ieg krybe i Jorden af Skamfuldhed over min Tilbagestaaelse. Ieg haver haft den særdeles Naade at være opvakt i 45 Aar, og dog er ieg den elendigste Krøbling af alle mine saa kiære Brødre: *Ich bin elend, arm, und klein.* Dette finder ieg tiglig og sildig, og er een Dag som een anden, og ved ey andet, som at raabe om Naade og Forbarmelse ved Jesu Føder. I det øvrige finder ieg mig at være een udnyttig Lem imod mine Brødre. Thi naar ieg læser i Nachrichten om deres Arbeyde hist og her, saa skammer ieg mig, og græder over min Uduelighed. Ia kunde ieg kuns være Handlanger i Herrens Viingard, saa vilde ieg glæde mig. Men ieg er ingen Ting til. Nu, ieg ved, at han haver sat mig, at ieg skal være her. Ak at ieg dog ogsaa her kunde være og blive mere og mere efter hans Sind i og under alle Omstændigheder. Dette er mit Ønske og Begiering til ham Nat og Dag. I alt dette ved han og, hvor gierne ieg vilde hielpe til at betale min Søns Gield. Men han kiender ogsaa alle mine Omstændigheder, at det ey er mueligt i nærværende Tider, da ieg neppe kan faae saa mange Pænge indsamlet efterhaanden, hvor med ieg kan holde Creditten ved lige.

Vor gode Herres Løfter opretter mig, at han vil fri os af al Nød. Kommer undertiden Vantroen med sine haarde Pile og sigter paa mig, saa maa de ved Herrens kraftige Ord falde bort og blive til intet; hans Løfter og Foriøttelser ere udtalige. Dise opholder, trøster og glæder mig, og ieg kan da som eet Skiøde Barn sove ind i hans kiærlige Arme, og han giver mig Tid efter anden een naadig Forsikring, at al min Trængsel skal faae een velsignet Udgang, alt til hans store Navns For-

herligelse. Dette er og skal blive mit Haab i Livet og i Døden. — — —

35.

15. 3. 1825. — Min hierte elskede Broder Sønnichsen. — Ieg takker dig ret meget for din kiære Skrivelse med sidste Post. Det er mig altid velkommen at see Skr: fra een eller anden kiær Broder. Ieg ved ogsaa, at du tænker paa mig og beder for mig, dette ieg har og nødig, thi ieg kiender ingen, som trænger saa meget til Naade som ieg. Men min gode Herre være lovet og priset, som dog hiendtil ikke har ladet mig være uden Trøst, naar ieg har raabt til ham. — Hans særdeles Naade og Godhed imod mig kan ieg ey nok som berømme. —

Du spørger mig, k: Br:, hvorledes det gaar mig i denne Mørke Tid? — Virkelig føler ieg Pænge Trang, og er ey noget til overs for at holde Crediten ved lige, Ieg mangler ey for Vare, men Afgangen derpaa er megen liden. Lad dette ogsaa være, men ieg haver til Gode hist og her 10 til 11000 rd. Ieg vil gierne nøyes med de halve. Naar ieg kunde faa dem, saa var det een god Lættelse, men snart alle Stæder staar de saa faste, og i sær hos Landmanden, der gandske er gaaet under ved de lave Priser paa Kornet. Ia, man giver Skyld, at det og det er Aarsagen til trykkende Omstændigheder. Men Herren han mager det saa, som han seer det os er tienligt, at vi ey skal fortære det i vore Vellyster. Hans Navn være lovet, *vi har dog Klæder og Føde, her med vil vi ved hans Naade lade os nøye*¹.

Hvad min Kones og min Helsen angaar, da er hun dog temmelig vel. I Vinter haver ieg 2 Gange været anfaldet af Guulsoet, men er nu for 8te Dage siden kommet mig temmelig igien. Paa Legemet, saa vel som paa Sielen, føler ieg meer og meer min Udselhed; dette bøyer mig til at lige bestandig som een stoer Synder ved Jesu Føder, og bede om Naade, Naade, Naade. Og denne haver han aldrig nægtet mig. Dertil vedbliver han at forsikre mig om sin særdeles Velsignelse til Giennemhielp. Hiendtil *har han ikke ladet mig blive til Skamme for mine Fiender*². —

Vi mangler her Evangeliske Præster. Om eenskiønt her ere meget faae opvakte Siele, som ikke gjør særdeles Opsigt med vores Guds Tieneste, saa lader dog begge vores Præster nu og da i deres Prædiken falde noget, hvor ved de anseer os

1) 1. Tim. 6, 8.

2) Psal. 40, 15.

for Sværmere, Hyklere og Pharisæer, ia overdreven Hellighed. Men hvor kan de andet? De tager Deel med Verden i dens aabenbare Udteerligheder, og det ved alle Leyligheder, saa som til Ball, Comedier, ia i den laveste Folke Klases hedske saa kaldet Vellyster, som til Fastelavns Mandag dievelske Optriin. Dette giver de Pænge til.

Naar vi ey havde selv Guds Ord i Bibelen og andre gode Bøger, saa saae det elendig ud for os. Psalmerne, som vi haver i vores Kirke Psalme Bog, ere til deels meget tørre, og dise meest udvælges af Præsterne. Hertil er Prædiken ogsaa tør, ia ofte ere de dem selv modsigende fra først til sidst. Glad gaar ieg i Herrens Huus, men maa gaae der fra med een hungrig Siel. Ak, naar ieg tænker paa, hvor ofte ieg har gaaet fra Salen i Chrf: med een stor Velsignelse, saa længes og længes ieg efter at komme der igen og *istemme Guds Lam eet Halleluiah*¹. Dette skeer ogsaa, min kiære Broder, her om er ieg gandske forvisset. Med den gamle Simeon troer ieg, hvad Herren haver tilsagt mig. — *Solt Er was sagen und nicht halten* — — — — *Der Glaube bricht durch Stahl und Stein* — — — — *Solt es gleich bisweilen scheinen.* — — Alle dise er for mig mærkværdige Naades Ord; og ieg bygger der paa som een udovervindelig Fæstning. Dette bliver mig skiænket af Naade, thi i og af mig selv finder ieg ey andet een Vantro og Skrøbelighed. Men naar Herren træder frem og giver sig til kiende, saa *kan ieg ved ham springe over nok saa høy een Muur, ia ogsaa løbe igiennem een Trop*². O hvilke salige Fordele har dog eet armt Guds Barn frem for Verdens Børn. O, at vi dog kunde skiønne der paa og *elske ham saa, som han elskte os først*; han selv udrette det alt, Amen.

Hvad mine Børn angaar, saa er Peter i Nyborg i svage Omstændigheder. Ieg har hiulpet ham, og det over mine Kræfter. Hielper Herren ham ikke (som han dog vil), saa seer det kuns ringe ud i Fremtiden. Hvad hans med hans gode Kones Sieles Tilstand angaar, da har vi Aarsag at glæde os over dem, og takke Herren, som holder dem ved Live. De maa og tilstaae, at deres udvortes Trængsel er dem eet udunværligt Midel til deres Saligheds Befordring.

Mine 2 Pigebørn, Sophia og Caspara, samt min Søn Christian er hiemme hos mig, og gjør alt, hvad de kand, hvad der kan forekomme. At de alle 3 har deres Sind henvendt til Menig-

1) Aab. 7, 10.

2) Psal. 18, 30.

heden, hvor de for saa vidt ere opdragne, det finder ieg saa ofte, og det glæder mig.

Ieg seer af dit Brev, min k: Broder, at der bliver holdt een Synodus d. 30. May. Dette har ieg antegnet i min Almanak. Ieg arme vil, saa got som Herren giver mig Naade til, bede for dem for ud, og i samme Tid, at deres Sammenkomst maatte blive velsignet og herlig udført. Ieg ved, at de haver mange vigtige Anligender at foredrage for Herren, som og vil være hos dem, og udføre sin Kraft i deres Skrøbelighed. De oekonomiske Omstændigheder for at holde Misions Posterne ved lige er nok i denne Tid svært for dem at udrede? I mit Fødsels Aar 1753 var dette een svær Tid for dem i den Sag. Men Herren han hialp dengang, saa vil han ogsaa fremdeles. *Al Jorden er Herrens, altsaa al Guld og Sølv hører ham til¹. Han kan kuns byde, saa staar det der². O, hvem der kunde kuns troe, saa skulde vi see Guds Herlighed³.* Min gode Kone, med vores kiære Børn, de lader Dig kiære Broder med din Familie hilse paa det kierligste.

36.

15. 2. 1826. — — Det er nu i lang Tid, vi ey have directe skrevet hverandre til. Men derfor ere vi dog nær, ia, meget nær forbundne med hverandre.

Hvad Kierlighed ieg ofte føler til mine kiære Brødre nu og da, kan ey udsiges med Ord, og lige saa lidet med Pennen. Ieg kan ey nok som takke min kiære Herre og Frelser for den Naade, mig er bleven beviist, at være kommen i Forbindelse med hans arme Brødre Folk. Visseligen ieg een af de svageste og udselste blant dem alle. Dog holder Herren mig nær til sig og til hans Folk, at ieg lige saa lidet kunde skille mig fra ham og dem, som ieg kunde lade mine naturlige Lemmer adskille. O, eet lyksaligt Samfund i ham, hos ham, og med ham, at være een Aand. Er dette ikke det høyeste, som kan tænkes? *Ieg i dem, og de i mig⁴.* I alt dette er og bliver dette altid een Følelse hos mig: *Syndig bin, og bleib ich immer, aber in dein Blut gekleidt* u. s. w. Ak, naar ieg ey viste dette, saa var ieg udlykkelig baade for Tid og Evighed. . . Ieg gaar nu i det 73de Aar. I og under denne Alder reyser mange ind i Evigheden. Ieg maatte io og snart

1) Hag. 2, 8.

2) Psal. 33, 9.

3) Joh. 11, 40.

4) Joh. 17, 23.

vente den store Dag, der er saa vigtig for enhver, der haver opladte Øyne. Tiden løber hastig for mig, een Uge, een Maaned, ia, eet Aar er saa snart endt. Om ieg saa skulde leve nogle faae Aar eendnu, hvor hastig kan dise ikke forsvinde? Og naar ieg seer tilbage, da blues ieg og seer, at ieg altid har været den udværdigste imellem mine Brødre. Dog længes ieg meget efter at komme til dem, for i Frelserens Nærværelse at maatte blive velsignet, som saa ofte er skeet ved at være imellem dem paa Salen. *Mit Bæger har saa ofte gaaet over sine Bræder.* Hvad har ieg nu ellers meer at skrive om? Alting er i denne Bye ved det gamle. Naar ieg undtager mit eget Huus, min Søster, samt hendes Pleye Datter, som 1822 var med mig paa Chrfl., samt een Garver Kone, der kort Tid som Barn var i Anstalten, altsaa kuns 3 Stk, saa ved ieg ingen i heele Byen (io een gl. Farver Enke) som ieg ved, der er gaaet nogen sand Omvendelse for hos, saa alt liger i den største Slummer, tillige med de 2 Præster, som vi har, hver i sit Sogn. Ieg haver eet Par Gange givet vores Præst eet Par Breve, og der med overbeviist ham, at han førde Udsandhed frem paa Prædikestolen. Han blev vred, svarede mig intet skriftelig. Men paa Prædikestolen kom han frem, og advarede imod Sværmere og Pharisæer, og overdreven Hellighed. Ieg føler een hellig Nidkierhed imod al falsk Lærdom, hvor ved mange forføres. —

Een nu gaar Opvækkelsen for sig hos mange imellem Odense, Nyborg og Kiertemind hos Bønder Folket. Ieg har for kort Tid siden været der, og talt med adskillige, og fandt Frelserens Nærhed imellem os, som bøyed mig dybt i Støvet for hans Føder. Det kommer mig dog virkeligen for, som at der er een Opvækkelses Tid forhaanden, og det særdeles. Hvad udretter ikke den Strid for nærværende Tid i Kiøbenh: med Grundtwig og flere af hans Sind?¹ Der ved kommer dog mange smaae Skrifter i Omløb, mange Hiertes Tanker blive aabenbarede, og derved findes mange, som dog holder over og med den gode Sag, som ellers man ey kunde faae at vide. Nu vor gode Herre selv opvække os til, hvad vi bør og skal gjøre. Dette er min Hoved Bøn til ham. — — —

37.

21. 10. 1834. — Min kiære, kiære Broder Röntchen² i Christiansfeld. — Ved denne min Skrivelse maa min Kone og ieg

1) »Kirkens Genmæle«.

2) J. Ph. Roentgen, Præst i Chrfl. 1828—51.

aflægge vores hiertelige Taksigelse til Dem med kiære Kone og Børn for Deres store Kierlighed, som De beviste imod vores Søn og Datter ved deres Besøg i Christiansfeld, vi kan ey noksom takke Dem derfor, ia elske Dem der for.

Vores Søn Christian kom lykkelig og vel hjem til sin Tid. Caspara kom ligeledes, og bivaanede det Bryllup i Skiellerup den 26de f. Maanet. Søndagen den 28de blev hun af sin Broder i Nyborg hendt dertil. Mandag og Tirsdag var hun vel. Onsdag Eftermiddag maatte hun gaae til Sengs. Da Sygdommen tog til, som var en Slimfeber, saa fik vi Brev herom den 5de dennes. Min Kone, Søn og ieg tog ud til hende, og fandt hende meget svag. Dog kunde hun hilse os fra Dem og mange gode Venner der. Den 8de kørte ieg hjem. Min Kone blev hos hende. Det blev mig af Herrens Aand tilkiende givet, at Caspara havde ikke mere hjemme her. Ieg lod Sophia hendes Søster kiøre ud til hende. Min Kone tog hjem. Sophia blev der. I Løverdags kom hun med sin Broder Peter tilbage, og forkyndte os, at Caspara var hensovet Dagen forher om Eftermidagen Kl. 5. Dette greb os særdeles an. Min Kone blev meget utaalmodig. Ieg følte og meget derved, men ved Guds Naade fattede ieg mig, og med særdeles Hiertes Bøyelse takkede og prisede ieg vores kiære Gud og Frelsere, som haver hørt min kiære Casparas Bøn og Ønske. Dette var, at hun dog engang maatte komme til Menigheden at leve og døe der, omenskiønt hun dog skulde tiene der, som den (saa kaldet) ringeste Tienestepige. Nu haver vor kiære Herre og Frelsere gjort mere ved hende som hun begierte. Nu er hun i den triumpherede Menighed, hvor al Suk og Sorg er lagt under hendes Føder.

Vi gamle, som ennu ere i Grædens Land, vil ved den Helligaands Ledsagelse og Paamindelse lade os trøste, at vi og engang skal komme, hvor hun er, hvor Samfundet aldrig, aldrig skal ophøre.

Efterretningen om hendes Bortgang vil vel komme i vores Fyhnske Aviser. Dog bede vi at hilse alle gode Venner, og hendes Bekiendte, hvor af vi ved, hun haver mange der. Min Kone med mig og Børn indslutter os ogsaa i Menighedens Arne og Forbøn til Menighedens Ældste, som er den gode, gode Herre Jesus selv. I hans Samfund og Omgang med ham haver vi alt, alt, hvad vor Hierte ønsker. Halleluiah. ---

H. C. Brandt.

38.

29. 9. 1840. — Lieber Hr: Pastor Röntgen! — In meiner Mutter, Geschwister u. eignen Namen, erfülle ich hiedurch die traurige Pflicht, Ihnen freundschaftlichst anzuzeigen, dass es unserm guten Herrn gefallen hat, unsern lieben, treuen Vater Hans Casper Brandt, am letzten Sonabend Abends um 9 Uhr aus diesem zeitlichen ins ewige Reich zu versetzen.

Er war 5 Wochen betlägerig, doch dem Heiland sei Dank, mit Ausnahme weniger Tage, ohne Schmerzen.

Mit kindlicher Freude sah Er seinen Heimgang entgegen, u. beauftragte mich, alle seine alten Freunde, und ganz besonders die in der lieben Gemeinde, deren Anfassung und Aufmunterung er sich über 50 Jahr zu erfreuen gehabt hatte, recht herzlich von Ihm zu grüssen, dass er als ein armer Sünder, der nur ums Lösegeld selig wäre, von hinnen scheidet. Er war sich bis zum letzten Augenblick gegenwärtig, und nur den letzten Tag, wegen einiger Brustbeklemmung seiner Stimme nicht alzeit mächtig. Sanft und ruhig, im stillen Gebete für seine Angehörigen, und die Ausbreitung des Reichs Christi, blieb sein Athem stehen 4 Wochen ins 88. Jahr. Wohl werden Ihm warme Dankstränen nachgeweint, für das was wir als unser vorzügliches Erbtheil erkennen: nemlich unsre Erziehung in der lieben Gemeinde, aber wir gönnen Ihm sein schönes Loos und bitten den Heiland, dass auch uns einst, wenn unser Pilgerlauf beendigt ist, aus lauter Gnade u. Barmherzigkeit ein Plätzgen vergönnt werden möge, wo weder Hitze noch Trübsal zu Hause ist.

Unter des Seligen Bekanten, erinnere ich mich eben jetzo Joh. Jensen, Asmussen, Ebbesen, Christoph und die hochgeachtete Windekilde¹, welche ich bitte seinen Heimgang mit-zuthellen.

Wir schliessen mit dem besten Gruss an Dero ganzes Haus, empfehlen uns ihrer Fürbitte, u. ich verbleibe stets mit inniger Achtung u. Freundschaft

Dero ergebener

P. Brandt
aus Nyborg.

P. S. Am Freitag wird die Beerdigung statt finden. —

¹) født Kaalund, Enke efter Præsten i Vilstrup, Hans W.

Tilføjelse.

Med Hensyn til Omtalen S. 133, 158 f. og 161 af de ikke-vakte Præster i Svendborg 1816 og 1825—26 kan bemærkes, at Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Svendborg var 1794—1818 Knud Knudsen († 1824) og 1818—39 Carl Vilhelm Heber († 1839), ved St. Nicolai Kirke sammesteds 1808—19 Joachim Begtrup († 1823), siden i Paarup, og 1819—31 Johan Christopher Ambrosius Krebs († 1848), siden i Idestrup. Fra Hebers Haand foreligger to Prædikener trykt (Nyt Magazin for Religionslærere, udg. af L. N. Fallesen, I, 1, 310—21; II, 320—30). De viser et udpræget rationalistisk Standpunkt: »Sædeloven« er Kristendommens Indhold, og Naturbetragtningen danner Grundlaget for sand Religionsbetragtning. Begtrup har gjort sig fortjent ved at udgive »Forsøg til en Beskrivelse over Svendborg Kjøbstad«, 1823, der vidner om ikke ringe Omtanke og kulturhistorisk Forstaaelse. S. 104 omtaler Forf., at han 1817 havde stiftet et Bibelselskab i Svendborg.

B. K.
